

Міністерство освіти і науки України
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка

О. М. Трегубенко

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ

*Методичні рекомендації до лабораторних занять
та самостійної роботи студентів
факультету природничих наук
денної форми навчання
спеціальності «Географія»*

Луганськ
ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”
2011

УДК [911 : 37] (076.1)

ББК 74.262.6 р 3

Т 66

Рецензенти:

Петренко С. В., кандидат біологічних наук, доцент кафедри екології та спг Луганського національного університету імені Тараса Шевченка;

Белоусова Н. В., кандидат географічних наук, доцент кафедри географії Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Трегубенко О. М. Методика викладання географії:

Методичні рекомендації до лабораторних занять та самостійної роботи (для студентів факультету природничих наук денної форми навчання спеціальності «Географія») – Луганськ : ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2011. – 78 с.

Методичні вказівки спрямовані на організацію лабораторних занять та самостійної роботи студентів факультету природничих наук денної форми навчання спеціальності «Географія».

УДК [911 : 37] (0761)

ББК 74.262.6 р 3

Т 66

Рекомендовано до друку навчально-методичною радою Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

(протокол № 1 від «12» вересня 2007 р)

© Трегубенко О.М., 2011

© «Альма-матер», 2011

Зміст

Вступ	5
6 семестр	
Модуль 1. Загальні питання шкільної географії та методики її викладання	7
<u>Заняття 1.</u> Аналіз програм по географії	7
<u>Заняття 2.</u> Аналіз підручників по географії	9
<u>Заняття 3.</u> Методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності учнів в процесі навчання географії	10
<u>Заняття 4.</u> Методи роботи з картою	13
<u>Заняття 5.</u> Форми і методи контролю і оцінювання навчально-пізнавальної діяльності учнів в процесі навчання географії.	17
<u>Заняття 6.</u> Планування навчальної роботи з географії	23
<u>Заняття 7.</u> Методика підготовки і проведення уроку географії	24
<u>Заняття 8.</u> Методика організації і проведення практичних робіт з географії	26
<u>Заняття 9.</u> Методика організації і проведення навчальних екскурсій з географії	28
<u>Заняття 10.</u> Методика організації та проведення позаурочної роботи з географії. Моделювання позакласних заходів з географії для учнів основної школи	31
7 семестр	
Модуль 2. Окремі курси географії та методика їх викладання	33
<u>Заняття 1.</u> Складання календарно-тематичного плану вивчення курсів «Рідний край» 5 клас, «Природознавство» 5 – 6 класи, «Загальна географія» 6 клас, «Географія материків» 7 клас, «Фізична географія України» 8 клас	33
<u>Заняття 2.</u> Методика викладання курсів «Рідний край» 5 клас, «Природознавство» 5 – 6 класи. Моделювання уроків з курсів «Рідний край» 5 клас, «Природознавство» 5 – 6 класи	34
<u>Заняття 3.</u> Методика викладання курсу «Загальна географія» 6 клас. Моделювання уроків з курсу «Загальна	

	4
географія» 6 клас. Методика викладання курсу «Загальна географія» 6 клас. Моделювання уроків з курсу «Загальна географія» 6 клас	37
<u>Заняття 4.</u> Методика викладання курсу «Географія материків» 7 клас. Моделювання уроків з курсу «Географія материків» 7 клас	40
<u>Заняття 5.</u> Методика викладання курсу «Фізична географія України» 8 клас. Моделювання уроків з курсу «Фізична географія України» 8 клас	41
<u>Заняття 6.</u> Складання календарно-тематичного плану вивчення курсів «Економічна географія України» 9 клас, «Економічна і соціальна географія світу» 10 клас, «Країнознавство» 11 клас	44
<u>Заняття 7.</u> Методика викладання курсу «Економічна географія України» 9 клас. Моделювання уроків з курсу «Економічна географія України» 9 клас	45
<u>Заняття 8.</u> Методика викладання курсу «Економічна і соціальна географія світу» 10 клас. Моделювання уроків з курсу «Економічна і соціальна географія світу» 10 клас	47
<u>Заняття 9.</u> Методика викладання курсу «Країнознавство» 11 клас. Моделювання уроків з курсу «Країнознавство» 11 клас	49
<u>Заняття 10.</u> Нетрадиційні кроки географії. Моделювання нетрадиційних уроків географії для учнів основної та старшої школи	50
Питання та завдання для самостійного виконання у 1 модулі	52
Питання та завдання для самостійного виконання у 2 модулі	52
Питання для підготовки до контрольної роботи за 1 модулем	53
Питання для підготовки до контрольної роботи за 2 модулем	54
Орієнтовна тематика курсових робіт	55
Рекомендована література	57
Додатки	59

Вступ

Для підвищення рівня географічної освіти велике значення має методична підготовка студентів: теоретичні знання з методики викладання географії та практичні вміння і навички, що набувають студенти на лабораторних заняттях. Основною вимогою до викладання курсу «Методика викладання географії» є раціональне поєднання теоретичних знань з уміннями студентів застосовувати їх на практиці, творчо підходити до організації навчального процесу, бо в методиці викладання географії тісно переплітаються наука і творчість.

Методична підготовка будується на методологічних основах географічної науки, педагогіки і психології.

Курс «Методика викладання географії» складається з лекцій, в яких викладаються питання теорії навчання географії та лабораторних занять.

Подані методичні вказівки направлені на організацію лабораторних занять та самостійної роботи студентів факультету природничих наук денної форми навчання спеціальності «Географія».

При створенні поданих методичних вказівок були використані навчальні посібники з методики викладання географії І. В. Душиної, Г. А. Понурової, І. І. Барінової, І. В. Белевіч, Р. В. Богуш, К. Ф. Строева, Р. П. Мишинської.

У відповідності з реалізацією модульного підходу структура методичних рекомендацій до лабораторних занять та самостійної роботи студентів представлена двома змістовними модулями. Перший модуль курсу, присвячений загальним питанням шкільної географії та методики її викладання. Другий модуль - "Окремі курси географії та методик їх викладання" передбачає методичний аналіз курсів загальноосвітніх середніх шкіл.

Лабораторні заняття дають можливість студентам ознайомитися з принципами і методами викладання географії як цілісного навчально-виховного процесу. На лабораторних заняттях студенти:

- вивчають навчальну програму, шкільні підручники, атласи, зошити для практичних робіт з географії для загальноосвітньої 12-річної школи;

- формують первісні навички різних видів планування;
- вчаться складати методичні розробки уроків різних типів;
- знайомляться з методикою організації і проведення навчальної роботи з географії на місцевості і в природі (спостереження, екскурсії);
- набувають вмінь самостійно знаходити засоби і створювати умови для більш ефективного навчання, розвитку і виховання учнів.

В той же час лабораторні заняття спрямовані на підвищення теоретичних знань студентів, які вони отримують в курсі «Методика викладання географії».

Завдання для самостійної роботи студентів передбачають три рівні інтелектуальної активності: репродуктивний, що вимагає знання основних теоретичних положень та уміння їх застосовувати для виконання елементарних завдань; евристичний, що потребує від студентів пошуку нового підходу до рішення завдань; творчий характеризується креативним підходом до вирішення завдань.

Студенти денного відділення вивчають курс у шостому – сьомому семестрах.

Структура курсу «Методика викладання географії» на денному відділенні спеціальність «Географія»

Види навчальної роботи	Кількість годин	
	6 семестр	7 семестр
Загальна	70	65
Лекції	16	14
Лабораторні заняття	20	20
Самостійна робота	30	28
КСР	4	3
Форма контролю	залік	екзамен

Пропоновані методичні вказівки включають рекомендації до виконання лабораторних занять та самостійної роботи, питання і завдання для самостійного виконання в кожному семестрі, питання до контрольних модульних робіт, перелік літератури, додатки.

6 семестр

Модуль 1. Загальні питання шкільної географії та методики її викладання

Тема 1. Аналіз програм з географії

Мета: - ознайомити студентів з програмою по шкільному курсу географії; навчити загальному аналізу програми по географії і умінню користуватися основними її елементами при підготовці до уроку.

Обладнання: навчальна програма з географії для загальноосвітньої 12-річної школи.

Питання і завдання для самостійної підготовки:

1. Перерахувати шкільні курси географії представлені в програмі.

2. Прочитати пояснювальну записку і дати її аналіз за наступним планом:

- цілі і задачі навчання географії;
- значення географічних знань умінь і навичок;
- результат шкільної географічної освіти;
- педагогічні вимоги, яким повинне відповідати викладання географії в школі;
- методичні особливості програми.

3. Знайти в пояснювальній записці програми вимоги до шкільного курсу географії як до предмету, що забезпечує розуміння різноманіття навколишнього світу і основних закономірностей природного середовища, взаємозв'язку і взаємообумовленості окремих компонентів природи в природному комплексі, взаємодії природи і суспільства в умовах різних природних і соціальних систем. Підтвердити прикладами здійснення цих вимог в змісті програм окремих курсів.

4. Показати можливості здійснення екологічного, патріотичного, трудового, естетичного, морального виховання в різних курсах географії, на програмному матеріалі підкреслити теми особливо сприятливі для цієї мети.

Завдання для аудиторної роботи:

1. Проаналізувати програми окремих курсів шкільної географії за наступним планом:

а) науковий рівень програми, її відповідність сучасному рівню розвитку географічної науки;

б) як здійснюється в програмі реалізація:

- лінійно-ступінчастого принципу побудови,

- краснавчого, екологічного, економічного принципів навчання географії,

- принципу доступності школярам відповідного віку,

- внутрішньо-наочних і міжнаочних зв'язків,

- розумового розвитку учнів і активізація їх пізнавальної діяльності;

в) методичне оформлення програми:

- основні розділи програми;

- значення виділення в програмі основних учбових досягнень учнів, які повинні бути сформовані в результаті засвоєння матеріалу.

2. З'ясувати, як змінюється характер зв'язку одиничних і загальних понять, загальних понять і закономірностей з одиничними поняттями в різних курсах шкільної географії (привести конкретні приклади). Чим пояснити таку методику відбору понять?

Питання і завдання для самоконтролю:

1. Спираючись на знання з географії, педагогіки і психології:

- Охарактеризувати відповідність наукових основ шкільної географії теоретичним і практичним досягненням географічної науки;
- Оцінити можливості засвоєння даного матеріалу учнями, враховуючи їх вікові пізнавальні можливості.

Література:

6; 7; 9.

Тема 2. Аналіз підручників по географії

Мета: - ознайомити студентів з підручниками різних курсів шкільної географії, особливостями їх структурної побудови, навчального тексту і внетекстових компонентів; навчити загальному аналізу підручника по географії; почати методичну підготовку студентів до навчання школярів роботі з підручником.

Обладнання: шкільні підручники по географії для різних класів, навчальна програма з географії для 12-річної загальноосвітньої школи.

Питання і завдання для самостійної підготовки:

1. Яке значення підручників в процесі навчання географії в школі?
2. У чому полягає різноманітність підручників по географії? Назвати відомі авторські концепції підручників (відповідь підкріпити прикладами)

Завдання для аудиторної роботи:

1. Провести аналіз підручників всіх курсів шкільної географії за планом аналізу підручника (Додаток 1). Вибір підручників з 6 до 10 класу для аналізу проводиться викладачем.

Питання і завдання для самоконтролю:

1. Проаналізувати учбовий текст заданих параграфів (за вибором викладача), виділити основний, пояснювальний і додатковий тексти, визначити співвідношення між ними в підручниках для різних класів, пояснити причини відмінностей.
2. Проаналізувати питання і завдання по декількох параграфах підручників. Пояснити призначення питань, поміщених на початку параграфа, в кінці і безпосередньо в тексті; визначити, якого типу питання поміщені в різних частинах параграфів (на відтворення опорних знань і умінь, на закріплення вивченого матеріалу, на придбання нових знань і умінь, на повторення і узагальнення знань і умінь, на перевірку засвоєного).
3. Сформулювати конкретні завдання вимагаючі:

а) використання прийомів роботи з текстом підручника, що мають міжпредметне значення:

- пояснювальне читання,
- переказ,
- заучування визначень,
- розбиття тексту на смислові частини,
- складання плану по тексту,
- формулювання питань до тексту;

б) використання прийомів роботи з текстом підручника, особливо важливих в навчанні географії:

- складання на основі тексту схематичних малюнків, таблиць, схем, діаграм,
- зіставлення плану тексту або його частини з типовими планами описів, характеристик географічних об'єктів і територій,
- зіставлення тексту з географічною картою і іншим ілюстративним матеріалом,
- виконання завдань на картах атласу, контурній карті на підставі тексту підручника.

4. За планом аналізу підручника (Додаток 1) провести порівняльний аналіз підручників географії для 6 класу різних авторів. Скласти загальні висновки за кожним з пунктів плану.

Література:

3; 6; 7; 9.

Тема 3. Методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності учнів в процесі навчання географії

Мета: - закріпити знання студентів про методи навчання географії; навчити оптимальному вибору і застосуванню методів навчання залежно від цілей і змісту навчання.

Обладнання: шкільні підручники і атласи з географії для різних класів, навчальна програма з географії для 12-річної загальноосвітньої школи.

Питання і завдання для самостійної підготовки:

1. Дати визначення поняттю «методи навчання».

2. Чому методи навчання є важливим і складним компонентом навчального процесу?

3. У чому суть комплексного підходу до визначення методів навчання?

4. Перерахувати і охарактеризувати групи методів навчання.

5. За допомогою підручників, хрестоматій і інших джерел географічної інформації скласти невелику розповідь про окремих географічний об'єкт або явище з виділенням його характерних ознак. Вказати, за яким розділом програми, підручника, в якому класі і по якій темі уроку підготовлена розповідь, скласти список використаної літератури. Розповідь повинна поєднуватися з роботою по карті і засобами наочності. Розповідь написати за планом у формі образного викладання з дотриманням дидактичних вимог до нього.

6. За допомогою підручників, наукової, науково-популярної і методичної літератури підготувати пояснення тем (на вибір): «Річний рух Землі», «Виникнення циклонів і антициклонів і їх вплив на погоду і клімат», «Внутрішні сили Землі». Пояснення провести в доказовій, доступній формі з виявленням причинно-наслідкових зв'язків, в поєднанні з роботою по карті, елементами бесіди, аналізом схематичних малюнків.

7. По творах художньої літератури підібрати не менше десяти уривків, що вдало ілюструють ті або інші природні об'єкти, явища, що створюють географічний образ. Визначити, в програмі якого класу і в темі якого уроку, найдоцільніше використовувати ці уривки. Вказати літературне джерело, прізвище автора, рік і місце видання, сторінки.

Завдання для аудиторної роботи:

1. Виконати вправи по складанню питань і побудови бесіди:

А) За темою «Формування клімату Євразії» підготувати бесіду, питання якої направлені на актуалізацію опорних знань учнів. Питання повинні виявити знання основних географічних закономірностей і понять, необхідних для засвоєння даної теми.

Б) За темою «Природні зони Австралії» підготувати розгорнену бесіду (можна з елементами розповіді) для вивчення нового матеріалу. За допомогою питань направляти увагу учнів на істотні ознаки географічних об'єктів, явищ, підводити до самостійних висновків, ставити питання так, щоб відповіді на них підтверджували основну думку бесіди і логічно ув'язувалися б з попередніми питаннями. З метою стимуляції активної розумової діяльності учнів ставити питання на порівняння, на виявлення причинно-наслідкових зв'язків між окремими компонентами природи. У бесіді використовувати різні по типу питання на виявлення тих знань, що є у учнів, отримання нових знань з карт, наочного матеріалу, графічних матеріалів (таким чином з'єднати метод бесіди з методом самостійної роботи учнів).

В) За темою «Внутрішні води Африки» підготувати бесіду, розраховану на закріплення засвоєних знань. Питання повинні виявити знання фактів і просторового розміщення географічних об'єктів, що вимагають коротких відповідей і показу на карті.

2. Виконати вправи зі складання завдань (у різних курсах географії), направлених на формування інтелектуально-практичних умінь школярів (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації, абстрагування, аналогії).

Питання і завдання для самоконтролю:

1. До якої групи методів навчання відноситься усне викладання? Перерахувати прийоми усного викладання.

2. Назвати педагогічні умови, при яких доцільно застосовувати лекцію; перерахувати вимоги, яким повинні задовольняти лекція і розповідь вчителя.

3. Чому метод бесіди широко застосовується при навчанні географії? Які загальні вимоги до постановки питань при проведенні бесід? З якими методами навчання найчастіше поєднується метод бесіди?

4. Чому робота з підручником відноситься до словесних методів навчання?

5. Вивчити наступні види роботи з підручником географії:

- Пояснювальне читання. Застосовується при вивченні складного теоретичного тексту, багатого новими поняттями. Складається з наступних операцій: читання тексту з попутним поясненням; постановка питань і завдань на виявлення важких понять, основних думок тексту, нової термінології.

- Складання відповідей на питання підручника, поміщені в кінці параграфів, розділів.

- Розбиття тексту на частини, відповідно виділеним головним думкам тексту, і озаглавлення їх, а також виділення усередині частин дрібніших розділів з підзаголовками, які відтіняють головну думку.

- Складання плану розповіді по тексту.

- Запис в зошит нових термінів, тез, конспектів по тексту підручника.

- Складання таблиць, графіків, схем, діаграм по тексту, тобто відбір текстового або цифрового матеріалу і його представлення у вигляді самостійних графічних робіт.

- Різноманітні роботи з картами підручника, зокрема встановлення їх зв'язку з текстом, з картами атласу.

- Робота з ілюстраціями – складання питань до них, розповідей по ним і т.ін.

- Виконання завдань і вправ підручника.

На підставі вивченого підготувати не менше п'яти завдань, направлених на роботу з підручником географії 9 класу.

Література:

3; 6; 7; 8; 13.

Тема 4. Методи роботи з картою

Мета: - ознайомити студентів з картографічними засобами навчання з шкільного курсу географії; закріпити знання студентів про методи роботи з картою, проаналізувати ефективність використання різних прийомів роботи з картою в процесі навчання географії.

Обладнання: шкільні підручники і атласи з географії для різних класів, навчальна програма з географії для 12-річної

загальноосвітньої школи, стінні карти різного змісту, масштабу і способів картування, контурні карти з географії для різних класів, глобуси.

Питання і завдання для самостійної підготовки:

1. Ознайомитися з картографічними засобами навчання зі шкільного курсу географії (стінні карти, текстові карти шкільних підручників, атласи). Зробити висновок про забезпеченість навчального процесу по географії картографічними засобами навчання.

2. Пояснити, що означає термін «читати карту».

3. Ознайомитися з основними прийомами навчальної роботи, які необхідні школярам при роботі з картою (читання карт, зіставлення карт, оформлення контурної карти, характеристика компоненту природи по карті).

4. Сформулювати чіткі питання і завдання для учнів 6 класу до читання на фізичній карті рельєфу морського дна з метою вироблення конкретних уявлень про те, як зображаються на картах основні форми рельєфу.

5. Підготувати питання для визначення висоти окремих низовин, височин, плоскогір'їв, гірських країн. Для успішнішого визначення висоти рекомендується використовувати прийом порівняння різних об'єктів.

6. Придумати приклади завдань на зіставлення фізичної і кліматичної карт, фізичної і тектонічної карт, фізичної карти і карти природних зон.

7. Продумати питання до бесіди для складання характеристики географічного об'єкту, використовуючи прийом зіставлення карт різного змісту.

Завдання для аудиторної роботи:

1. Проаналізувати програмні практичні роботи по шкільному курсу географії. Якими прийомами навчальної роботи з картою повинні оволодіти учні в процесі виконання практичних робіт? Якими картографічними засобами вони повинні користуватися при їх виконанні? Результати аналізу оформити у вигляді таблиці 1 «Програмні практичні роботи з шкільного курсу географії».

Таблиця 1

Програмні практичні роботи з шкільного курсу географії

№ п/р	Розділи і теми. Назви програмних практичних робіт	Формування прийомів учбової роботи з картою	Картографічні засоби	Рівень оволодіння умінням читати карту
1.	6 клас <u>Вступ</u> Спостереження за висотою Сонця над горизонтом, погодою, сезонними змінами в природі	–	–	–
2.	<u>Розділ 1. Географическое пізнання Землі</u> Складання таблиці «Етапи географічного пізнання Землі»	Аналіз карт маршрутів подорожей	Атлас по географії для 6 класу, текстові карти шкільних підручників	2 рівень

2. Скласти інструкцію для учнів по опису для гір, рівнин, морів за типовим планом на основі фізичної карти. Наприклад:

Інструкція для учнів по опису гір на основі фізичної карти:

1. Знайти гори на карті.
2. Встановити, в якій частині материка вони знаходяться.
3. Визначити напрям хребтів за допомогою градусної сітки.
4. Виміряти протяжність гір по карті за допомогою масштабу і градусної сітки.
5. За шкалою висот визначити переважаючу висоту гір.
6. Знайти відмітку найбільшої висоти гір.
7. Визначити координати найвищої точки.

Відповідно до інструкції розробити еталон правильної відповіді по будь-якому програмному географічному об'єкту.

Питання і завдання для самоконтролю:

1. Виписати з навчальної програми номенклатуру по курсах фізичної географії 6 – 7 класів. Знайти в підручнику описові характеристики номенклатурних об'єктів. Виявити в підручниках номенклатуру, яка залишилася без опису. До останньої з хрестоматій, науково-популярної літератури підібрати короткий яскравий, образний матеріал.

2. Придумати приклади завдань на закріплення пройдені номенклатури (це можуть бути вправи за визначенням координат, в результаті яких закріплюються назви географічних об'єктів; завдання, в яких відшукування на карті заданих об'єктів зв'язується з певними фізико-географічними об'єктами; завдання нанесення об'єктів на контурну карту і т.ін.)

3. Розробити варіанти контрольних робіт по контурних картах для 8 класу.

4. Підготувати наочні засоби для полегшення запам'ятовування картографічного матеріалу і показати методичні прийоми їх застосування:

- картки з малюнками, контурами зображення географічних об'єктів (озер, островів, півостровів, басейнів річок) і завданнями на пізнання учнями 6 класу знайомих об'єктів (використання зорової пам'яті);

- картки із зображенням умовних знаків карти (значків корисних копалини; стрілок, що позначають теплі і холодні течії і т.ін.) і питаннями, направленими на їх впізнання учнями 6 класу;

- картки з фрагментами контурної карти, на яку нанесені номенклатурні географічні об'єкти і завданнями, направленими на їх визначення учнями 7 класу.

5. На підставі аналізу програми і підручників, виписати питання, які слід вивчати на уроках географії, застосовуючи глобус і телурій. Придумати види завдань для роботи з глобусом.

Література:

3; 6; 7; 8; 12; 13.

**Тема 5. Форми і методи контролю і оцінювання
навчально-пізнавальної діяльності учнів в процесі навчання
географії**

Мета: повторити і закріпити знання студентів про форми і методи контролю і оцінювання навчально-пізнавальної діяльності учнів в процесі навчання географії; навчити планувати перевірку компонентів змісту освіти і розробляти перевірочні питання і завдання по різних рівнях засвоєння; підготувати до об'єктивної оцінки знань, вмінь і навичок учнів.

Обладнання: шкільні підручники, атласи і контурні карти з географії для різних класів, навчальна програма з географії для 12-річної загальноосвітньої школи.

Питання і завдання для самостійної підготовки:

1. Перерахувати основні функції перевірки і контролю навчально-пізнавальної діяльності учнів в процесі навчання географії.

2. Які типи навчального географічного матеріалу є предметом перевірки?

3. Охарактеризувати основні форми і методи контролю і оцінювання навчально-пізнавальної діяльності учнів в процесі навчання географії. Заповнити таблицю 2 «Основні форми, методи і прийоми перевірки»

Таблиця 2

Основні форми, методи і прийоми перевірки

Спосіб	Форма		
	Індивідуальна	Фронтальна	Групова
Усно	Усний опит (тихий опит,...)	Усний опит (опит по ланцюжку,...)	Усний опит (карусель,...)
Письмово			
Графічно			

4. Дати характеристику рівням засвоєння знань. Навести приклади завдань для учнів 6 класу по кожному з них. Наприклад,

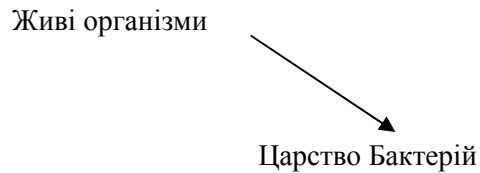
Різномірні завдання для перевірки засвоєння знань учнів 6 класу тема «Біосфера»:

1 рівень

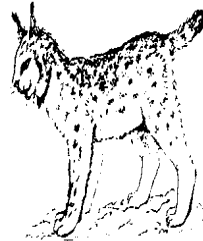
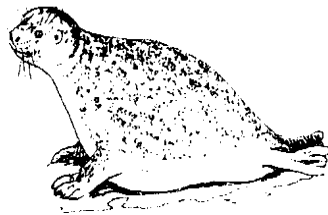
• Повністю заселена живими організмами від верхньої до нижньої межі:

- а) атмосфера
в) гідросфера
б) літосфера
г) мантія

• Закінчи схему:

• Напиши, де живуть ці живі організми? За якими ознаками це можна визначити?

2 рівень

• Закінчи визначення:

Грунт – це верхній рихлий шар Землі _____

3 рівень

- На контурній карті України познач територію, на якій поширені чорноземи

4 рівень

- Як можна було б використовувати ґрунт в незвичайних обставинах, знаючи його властивості?
- У кабінеті трудового навчання чергові регулярно і рясно поливали кімнатні рослини, проте, через деякий час на ґрунті в квіткових горщиках утворився білий наліт і рослини пожовтіли. Чим можна це пояснити ?

Завдання для аудиторної роботи:

1. Скласти завдання, направлені на контроль різних компонентів змісту географічної освіти. Як зразок використовувати таблицю 3.

Таблиця 3

Контрольований елемент змісту	Приклад завдання	Вірна відповідь
<u>Емпіричні знання:</u> Факти	- Прилад для вимірювання кількості опадів, називають: а) барометром; б) флюгером; в) опадоміром; г) психрометром. - Назвіть і покажіть на карті основні вугільні басейни України.	в Донецький, Львівсько- волинський, Придніпровський
Географічна номенклатура	- Доповніть ствердження: Найширша з проток Світового океану – це... - Назвіть найбільші озера України. Позначте їх на	Протока Дрейка Сасик, Ялпуг,

	контурній карті України.	Світязь, Синевір
<p><u>Теоретичні знання:</u> Уявлення</p>	<p>- Прочитайте уривок з твору Г.Тазієва «Кратери у вогні».</p> <p><i>«Я майже над самою безоднею, і погляд проникає вниз, як камінь, що проковтнула прірва. Врешті-решт, це тільки вертикальний тунель діаметром в 10-15 метрів, але стінки його настільки перегріті, що розтягуються як тісто, і іноді від них відділяються величезні вогненні краплі і, виблискуючи золотом, падають і зникають, поглинені сліпучою глибиною.</i></p> <p><i>Враження настільки незвичайне, що я забув про небезпеку, забув про підшови, що підсмажуються, і лише абсолютно машинально підтискав то ліву, то праву ногу. Всі думки були захоплені палаючим колодязем, звідки чується безперервний гуркіт, різкі тріскучі удари і громові гуркоти».</i></p> <p>Уявіть, що ви спостерігаєте за виверженням вулкана. Які кольори ви виберете для опису картини виверження?</p> <p>- Підкресліть слово-образ, яке характеризується словами, що залишилися:</p> <p>Безлісся, мерзлота, лемінги, тундра, лишайники</p>	<p>...</p> <p>...</p>
<p>Поняття</p>	<p>- Виділіть загальні ознаки між поняттями «бриз» і «мусон»;</p> <p>- Зобразіть графічно співвідношення понять: затока, болото, протока, озеро, річка, гідросфера, світовий океан,</p>	<p>...</p> <p>...</p>

	води суші, море, океан, підземні води.	
Причинно-наслідкові зв'язки	- Яка головна причина відсутності деревної рослинності в степовій зоні? - Які наслідки осьового обертання Землі?
<u>Уміння</u>	- Як за допомогою Полярної зірки визначити сторони горизонту? - Переведіть чисельний масштаб 1:7 000 000 в іменованій
<u>Досвід емоційно-творчого відношення до дійсності</u>	- Як ви думаєте, чому рідина, яка витікає із стовбура дерева при руйнуванні його цілісності, називають «сльози»? - Поясніть образний вираз поета «строкатий терем осені»
<u>Досвід творчої діяльності</u>	- Придумайте і опишіть неіснуючий природний комплекс. Поясніть взаємозв'язки всіх природних компонентів в природному комплексі, підкресліть його характерні риси. - Використовуючи знання теми “Сонячна система”, придумайте і виготовте настільну гру “Подорож Сонячною системою”. Формат паперу А3. Гра повинна бути яскравою, барвистою, цікавою, з чітко продуманими і зрозумілими правилами.

2. Придумати по 2 проблемних питання для кожного курсу шкільної географії. Наприклад, курс економічної і соціальної географії 10 клас:

- Що означає вираз: «Ми не успадкували Землю від наших предків. Ми беремо її у позику у наших нащадків»?
 - Чому взаємини між суспільством і природою не можна розглядати як природну, біологічну проблему? Доведіть, що ця проблема є перш за все суспільною, соціальною.
- Скласти еталон відповіді на кожне питання.

Питання і завдання для самоконтролю:

1. Як значення перевірки і оцінки рівня засвоєння змісту освіти в процесі навчання географії?
2. Які критерії оцінювання ЗУН учнів в процесі навчання географії?
3. Чому, організовуючи перевірку, необхідно використовувати питання і завдання різних рівнів?
4. Як співвідносяться поняття «тест» і «тестове завдання»? Які переваги і недоліки тестового контролю?
5. Складіть приклади тестових завдань різної форми, направлені на перевірку сформованості компонентів змісту освіти для учнів 10 класу тема «Країни Європи».
6. Під час відповідей учнів при індивідуальному опиті в класі може виникнути проблема дисципліни. Яким чином можна цього уникнути?
7. Чи розрізняється характер питань і завдань для індивідуального і фронтального усного опитів? Обґрунтувати власну точку зору.
8. Розробити варіанти індивідуального і фронтального усного опитів для учнів 9 класу по темі «Трудові ресурси і зайнятість населення».
9. Підготувати різнорівневі картки індивідуального письмового опиту для учнів 8 класу по темі «Тектонічні структури України» (на 5 варіантів).

Література:

3; 6; 7; 13; 16.

Тема 6. Планування навчальної роботи з географії.

Складання календарно-тематичного плану

Мета: ознайомити студентів з видами планування навчальної роботи з географії, навчити складати календарно-тематичний план на прикладі курсу «Природознавство» 5 - 6 класи.

Обладнання: навчальна програма з географії для 12-річної загальноосвітньої школи, шкільні підручники і атласи з географії для 6 класів.

Питання і завдання для самостійної підготовки:

1. Яка роль планування в процесі навчання географії?
2. Дати характеристику видам планування навчальної роботи з географії.
3. Приготувати зошит для оформлення календарно-тематичного плану. Для календарно-тематичного плану узяти зошит на 24 аркуши. На розгорнутих першому і останньому аркуші надписати графі (див. таблицю 4). Решту листів підрізати зверху на таку відстань, щоб не були закриті назви граф, а потім розлінувати відповідно до їх розмірів.

Таблиця 4

Календарно-тематичний план

№ п/п	Тема	Дата	Практичні роботи	Домашнє завдання	Примітки
-------	------	------	------------------	------------------	----------

Завдання для аудиторної роботи:

1. Ознайомитися з пам'яткою для складання календарно-тематичного плану (Додаток 5).
2. На основі аналізу навчальної програми для 12-річної загальноосвітньої школи, використовуючи пам'ятку для складання календарно-тематичного плану (Додаток 5), скласти і оформити в спеціальному зошиті календарно-тематичний план курсу «Природознавство» 5 клас. У своїй роботі використовувати наведену вище форму календарно-тематичного плану табл. 4.

Питання і завдання для самоконтролю:

1. Чому планування системи уроків є однією з областей творчої діяльності вчителя?
2. На основі аналізу навчальної програми для 12-річної загальноосвітньої школи, використовуючи пам'ятку для складання календарно-тематичного плану (Додаток 5), скласти і оформити в спеціальному зошиті календарно-тематичний план курсу «Природознавство» 6 клас. У своїй роботі використовувати наведену вище форму календарно-тематичного плану табл. 4.

Література:

3; 6; 7; 9; 13.

Тема 7. Методика підготовки і проведення уроку географії

Мета: закріпити знання студентів про урок як основну форму організації навчання географії, основних типах уроків і їх структури; навчити методиці підготовки і проведення уроку географії.

Обладнання: навчальна програма з географії для 12-річної загальноосвітньої школи, шкільні підручники і атласи з географії для різних класів.

Питання і завдання для самостійної підготовки:

1. Чому урок є основною формою організації навчання географії в школі?
2. Ознайомитися з типологією уроків з географії (Додаток 2). Перерахувати основні типи уроків географії. Що покладене в основу їх типології? Охарактеризувати структуру кожного з них.
3. Яка послідовність дій вчителя при його підготовці до уроку?
4. Яким вимогам повинен відповідати зміст сучасного уроку географії?
5. У яких взаємозв'язках повинні знаходитися організація, цілі і зміст уроку?
6. Використовуючи «Пам'ятку для підготовки методичної розробки уроку географії» (Додаток 3), сформулювати цілі

уроку географії 6 класу тема «Внутрішня будова Землі. Поняття «земна кора», «літосфера»».

Як приклад наводиться формулювання цілей уроку географії 6 класу тема «Атмосфера, її склад і будова»:

- Сформувати поняття про атмосферу як зовнішню газову оболонку Землі, її склад і будову; про тропосферу як частину атмосфери, найбільш важливу для життя людського суспільства. Сформувати уявлення про взаємозв'язки атмосфери з іншими оболонками планети; познакомити учнів із способами і засобами вивчення атмосфери.

- Продовжити формування умінь працювати з текстом і ілюстраціями підручника; сприяти розвитку умінь аналізу, синтезу, порівняння навчального матеріалу.

- Сприяти природоохоронному вихованню школярів на основі знань про способи охорони атмосфери.

7. Використовуючи «Пам'ятку для підготовки методичної розробки уроку географії» (Додаток 3), провести аналіз змісту понять і уявлень уроку природознавства 5 класу тема «Сонце. Сонячна система».

Завдання для аудиторної роботи:

1. Підготувати розгорнену методичну розробку комбінованого уроку для учнів 5 класу тема «Гірські породи і мінерали». У своїй роботі використовувати найбільш просту форму поурочного плану (таблиця 5):

Таблиця 5

Поурочний план

Хід уроку	Діяльність вчителя	Діяльність учнів

Питання і завдання для самоконтролю:

1. Чим пояснити те, що в процесі навчання географії застосовують багато різноманітних форм організації навчання?

2. У чому полягає підготовка навчального матеріалу до уроків?

3. Які особливості процесів формування понять і умінь при вивченні географії в середній школі?

4. Підготувати розгорнену методичну розробку уроку вивчення нових знань для учнів 6 класу тема «Географічна оболонка і її властивості. Загальні закономірності географічної оболонки». У своїй роботі використовувати найбільш просту форму поурочного плану (таблиця 5)

Література:

2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 10; 13; 14.

Тема 8. Методика організації і проведення практичних робіт з географії

Мета: ознайомити студентів із змістом програмних практичних робіт по різних курсах шкільної географії; навчити організації і методиці проведення практичних робіт на різних етапах навчального процесу; закріпити уміння самостійно розробляти інструкції для учнів до практичних робіт, складати завдання для практичних робіт різного рівня складності.

Обладнання: шкільні підручники і атласи з географії для різних класів, навчальна програма з географії для 12-річної загальноосвітньої школи, контурні карти, зошити для практичних робіт з географії для різних класів.

Питання і завдання для самостійної підготовки:

1. Яка роль практичних робіт у формуванні географічних знань і умінь?

2. Які шляхи підвищення ефективності проведення практичних робіт з географії в школі?

3. Проаналізувати програмні практичні роботи за різними курсами шкільної географії. Результати аналізу представити у вигляді таблиці 6.

Таблиця 6

Програмні практичні роботи по шкільному курсу географії

№ п/р	Розділи і теми. Назви програмних	Вид практичної роботи	Формування знань, умінь, прийомів навчальної роботи
-------	----------------------------------	-----------------------	---

	практичних робіт		
1.	6 клас <u>Вступ</u> Спостереження за висотою Сонця над горизонтом, погодою, сезонними змінами в природі	Тренувальна	Формування умінь вести спостереження за висотою Сонця над горизонтом, погодою, сезонними змінами в природі
2.	<u>Розділ</u> <u>1.Географічне пізнання Землі</u> Складання таблиці «Етапи географічного пізнання Землі»	Тренувальна	Формування знань про послідовність географічного пізнання Землі, його етапи, характерні риси кожного з них; уміння аналізувати карти маршрутів подорожей

4. Проаналізувати Лист міністерства освіти і науки України «Про порядок проведення навчальних екскурсій та навчальної практики учнів загальноосвітніх навчальних закладів» [9]. Виписати в зошит тематику рекомендованих практичних робіт під час навчальної практики по географії.

Завдання для аудиторної роботи:

1. Проаналізувати завдання для практичних робіт і виписати приклади по кожному з типів завдань:

- завдання на роботу з масштабом карти;
- завдання по градусній сітці;
- читання топографічної карти;
- читання фізичної карти;
- робота з контурною картою;
- встановлення взаємозв'язків між компонентами природи на основі «накладення» різних карт;
- порівняльні характеристики територій і об'єктів;

- завдання на формування і закріплення прийому опису природного об'єкту за типовим планом;
- завдання на застосування прийому встановлення взаємозв'язків між компонентами природи;
- читання економічних карт, картодіаграм, картосхем;
- аналіз статистичних матеріалів;
- читання і викреслювання схем територіально-виробничих зв'язків;
- рішення економічних задач;
- складання комплексних економіко-географічних характеристик за типовим планом і на основі різних джерел знань.

2. Використовуючи інструкцію з підготовки і проведення програмної практичної роботи (Додаток 4), скласти методичну розробку практичної роботи для учнів 6 класу «Складання графіка температур».

Питання і завдання для самоконтролю:

1. Чим можна пояснити різноманітність практичних робіт в шкільному курсі географії?
2. Які методичні вимоги до проведення практичних робіт з учнями різного віку?
3. Використовуючи інструкцію з підготовки і проведення програмної практичної роботи (Додаток 4), скласти методичну розробку практичної роботи для учнів 5 класу «Позначення на контурній карті водних об'єктів України».

Література:

3; 6; 7; 8; 9; 11; 13; 17.

Тема 9. Методика організації і проведення навчальних екскурсій з географії

Мета: ознайомити студентів із змістом і методикою проведення навчальних екскурсій з географії, передбачених програмою 12-річної школи; показати значення екскурсій у

формуванні реальних географічних понять, у розумінні взаємозв'язків географічних компонентів в природному середовищі і здійсненні краєзнавчого принципу в процесі викладання географії.

Обладнання: шкільні підручники і атласи з географії для різних класів, навчальна програма з географії для 12-річної загальноосвітньої школи.

Питання і завдання для самостійної підготовки:

1. Дати визначення поняття «екскурсія» і охарактеризувати види екскурсій.

2. Назвати етапи проведення екскурсії.

3. Які вимоги до організації і проведення навчальної екскурсії з географії?

4. На підставі аналізу програми з географії для 12-річної загальноосвітньої школи з'ясувати зміст і тематику екскурсій для учнів 6 – 10 класів. Результати аналізу представити у вигляді таблиці 7.

Таблиця 7

Програмні екскурсії по шкільному курсу географії

Клас	Назва розділу, теми програми	Назва програмної навчальної екскурсії
6	Вступ	Спостереження за висотою сонця над горизонтом, погодою, сезонними змінами в природі

5. Знайти і відзначити в програмі ті теми, за якими можливо проведення додаткових екскурсій (у природу, на метеостанцію, в музей, на підприємство і інші об'єкти)

6. Проаналізувати Лист міністерства освіти і науки України «Про порядок проведення навчальних екскурсій та навчальної практики учнів загальноосвітніх навчальних закладів» [9]. Виписати в зошит тематику рекомендованих екскурсій під час навчальної практики з географії.

Завдання для аудиторної роботи:

1. Скласти розгорнену методичну розробку екскурсії навчальної практики для 6 класів «Спостереження учнів за погодою і обробка зібраних матеріалів». Методичну розробку екскурсії скласти за трьома етапами: підготовка, проведення і обробка матеріалів екскурсії.

У роботі з підготовки екскурсії:

- визначити терміни і час необхідні для проведення екскурсії
- сформулювати мету екскурсії
- підібрати необхідне обладнання
- скласти докладний план проведення екскурсії з вказівкою всього ходу маршруту від початкової до кінцевої його зупинки.

У плані проведення екскурсії передбачити:

- а) зміст попередньої бесіди з учнями по дотриманню правил техніки безпеки, по темі екскурсії і маршруту;
- б) види спостережень, практичних робіт і завдань для учнів, як колективних, так і індивідуальних, виконуваних ними під час екскурсії (оформити у вигляді таблиці 8);

Таблиця 8

Спостереження, практичні роботи і завдання, виконувані учнями по ходу екскурсії

Номер і місце зупинки	Об'єкти спостереження і вивчення	Види практичних робіт і завдань	Час, що відводиться на виконання завдання	Форма звітності по виконанню завдання	У якій темі може бути використаний матеріал екскурсії

в) методичні вказівки для виконання учнями практичних вправ і завдань, передбачених по ходу екскурсії;

г) питання проблемного характеру по ходу проведення екскурсії;

д) методи обробки матеріалу екскурсії: складання текстових звітів, усних повідомлень про виконану роботу, оформлення картографічних і графічних робіт, складання колекцій, гербаріїв і т.ін.

Питання і завдання для самоконтролю:

1. Що служить основою вибору вчителем форми організації навчання школярів?
2. Сутність і місце екскурсії в процесі навчання географії.
3. Перерахувати функції навчальної екскурсії.
4. На які типи поділяються навчальні екскурсії?
5. Які роботи дослідницького характеру можуть виконуватися школярами під час екскурсій?
6. Скласти розгорнену методичну розробку екскурсії під час навчальної практики для учнів 8 класів «Збір колекції гірських порід своєї місцевості».

Література:

1; 3; 6; 7; 8; 9; 11; 13; 15; 17.

Тема 10. Методика організації та проведення позаурочної роботи з географії. Моделювання позакласних заходів з географії для учнів основної школи

Мета: познайомити студентів із змістом, основними видами і формами позакласної роботи з географії; розкрити значення позакласної роботи з географії у виконанні завдань шкільного краєзнавства, різних аспектів виховання, підкреслити зв'язок позакласної роботи з географії з позакласною роботою з інших предметів; забезпечити роботу по навчанню організації і методиці проведення різних форм позакласної роботи з географії, підбору і застосуванню методів і засобів навчання географії.

Обладнання: навчальна програма з географії для загальноосвітньої 12-річної школи, шкільні підручники з географії для різних класів, додаткові джерела географічної інформації.

Питання і завдання для самостійної підготовки:

1. Охарактеризувати види і форми позакласної роботи з географії.
2. По яких напрямках можна класифікувати позакласну роботу з географії?

3. Яке значення позакласної роботи по географії?

4. Продумати і скласти програму роботи кружка розраховану на 34 години - 1 годину в тиждень (це може бути кружок історії географічних відкриттів, красназавчий кружок по вивченню особливостей природи свого краю, міста, кружок по виготовленню засобів наочності та інші). В процесі виконання завдання враховувати зв'язок роботи кружка з викладанням географії, а також інших предметів в цьому класі, віковий склад учасників; продумати можливі форми роботи кружківців (екскурсії, походи, спостереження, складання колекцій, гербаріїв, виготовлення альбомів, рукописного журналу, робота над літературними джерелами, складання вікторини, доповіді, лекції, організація географічного вечора).

Як зразок можна використовувати програму інтегрованого кружка «Торкнися природи серцем» (Додаток 8).

5. Продумати план випуска стінної газети кружка. Як зразок використовувати план випуску стіннівки кружка «Торкнися природи серцем» (Додаток 9).

Завдання для аудиторної роботи:

1. Підготувати розгорнену методичну розробку позакласного заходу з географії: конференції для учнів 8 класів на тему «Геоecологічна ситуація в Україні». Для цього визначити цілі і завдання, скласти план її проведення, намітити теми доповідей і встановити послідовність їх заслуховування, продумати вступне і завершальне слово вчителя, його пояснення і доповнення по ходу конференції. Скласти список необхідного обладнання, продумати оформлення конференції.

2. Скласти географічну вікторину на 20 питань для учнів 7 класів на тему «Навколо світу з посмішкою».

Питання і завдання для самоконтролю:

1. Які функції позакласної роботи по географії в школі?

2. Яке, на ваш погляд, повинне бути співвідношення урочних і позаурочних форм навчання?

3. Які роботи дослідницького характеру можуть виконуватися школярами при застосуванні позакласних форм навчання географії?

4. За допомогою додаткової літератури скласти цікаві питання, загадки, ребуси, кросворди по певній географічній темі для учнів 6 класу (за власним вибором).

5. Скласти план проведення заходів для учнів 8 - 9 класів в рамках тижня природно-географічних наук. Як зразок використовувати план проведення заходів для учнів 5 - 6 класів в рамках тижня природно-географічних наук (Додаток 10).

Література:

1; 3; 6; 7; 13; 15.

7 семестр

Модуль 2. Окремі курси географії та методика їх викладання

Тема 1. Складання календарно-тематичного плану вивчення курсів «Рідний край» 5 клас, «Загальна географія» 6 клас, «Географія материків» 7 клас, «Фізична географія України» 8 клас

Мета: продовжити роботу по формуванню у студентів вмінь планування навчальної роботи з географії, організувати роботу по складанню календарно-тематичного плану вивчення курсів «Рідний край» 5 клас, «Загальна географія» 6 клас, «Географія материків» 7 клас, «Фізична географія України» 8 клас.

Обладнання: навчальна програма з географії для 12-річної загальноосвітньої школи, шкільні підручники і атласи з курсу «Рідний край» 5 клас, курсів географії 6 - 8 класи.

Питання і завдання для самостійної підготовки:

1. Дати характеристику видам планування навчальної роботи з географії.

2. На основі аналізу навчальної програми для 12-річної загальноосвітньої школи, використовуючи пам'ятку для складання календарно-тематичного плану (Додаток 5), скласти і оформити в спеціальному зошиті календарно-тематичний план

курсу «Рідний край» 5 клас. У своїй роботі використовувати форму календарно-тематичного плану приведену в табл. 4

Завдання для аудиторної роботи:

1. На основі аналізу навчальної програми для 12-річної загальноосвітньої школи, використовуючи пам'ятку для складання календарно-тематичного плану (Додаток 5), скласти і оформити в спеціальному зошиті календарно-тематичний план:

- курсу «Загальна географія» 6 клас на 1 семестр,
- курсу «Географія материків» 7 клас на 1 семестр,

У своїй роботі використовувати форму календарно-тематичного плану приведену в табл. 4.

Питання і завдання для самоконтролю:

1. Яка роль планування в процесі навчання географії?

2. На основі аналізу навчальної програми для 12-річної загальноосвітньої школи, використовуючи пам'ятку для складання календарно-тематичного плану (Додаток 5), скласти і оформити в спеціальному зошиті календарно-тематичний план курсу «Фізична географія України» 8 клас. У своїй роботі використовувати форму календарно-тематичного плану приведену в табл. 4.

Література:

6; 7; 9.

Тема 2. Методика викладання курсів «Рідний край» 5 клас, «Природознавство» 5 – 6 класи. Моделювання уроків з курсів «Рідний край» 5 клас, «Природознавство» 5 – 6 класи

Мета: ознайомити студентів з програмою і навчальним комплексом з курсу природознавства 5 - 6 класи, географії рідного краю 5 клас; продовжити роботу з навчання організації і методиці проведення різних форм навчально-виховного процесу, підбору і застосуванню методів і засобів навчання географії.

Обладнання: шкільні підручники, атласи, зошити для практичних робіт з природознавства для 5 - 6 класів, з географії рідного краю для 5 класу, навчальна програма з

природознавства для 12-річної загальноосвітньої школи, з географії рідного краю для 5 класу.

Питання і завдання для самостійної підготовки:

1. Сформулювати цілі навчання курсів природознавства 5 - 6 класи, географія рідного краю 5 клас.

2. Скласти список основних і додаткових джерел знань по курсах природознавства 5 - 6 класи, географія рідного краю 5 клас.

3. Скласти бібліографічний список:

- методичних посібників з курсів природознавства 5 - 6 класи, географія рідного краю 5 клас;

- статей, розміщених в журналі «Географія та економіка в школі»; у газеті «Краєзнавство. Географія. Туризм» по темах курсів природознавства 5 - 6 класи, географія рідного краю 5 клас.

4. На основі аналізу програми і підручників, у письмовій формі скласти перелік основних географічних понять (загальних і одиничних).

5. Показати на конкретних прикладах, як можуть бути використані міжпредметні зв'язки (з історією, математикою, літературою, образотворчим мистецтвом) при вивченні курсів природознавства 5 - 6 класи, географія рідного краю 5 клас.

6. Виконати вправу по словарній роботі, для чого:

- На підставі аналізу програми і підручника, виділити з будь-якої теми (завдання виконати по одній темі на вибір з курсів природознавства 5 - 6 класи, географія рідного краю 5 клас) незнайомі слова і терміни. Наприклад, тема «Гірські породи і мінерали» курс природознавство 5 клас: земна кора, мінерали, гірські породи, кварц, алмаз, галіт, шпат, агат, онікс, кремній, обсидіан, оголення, надра, родовище, корисні копалини.

- Продумати прийоми пояснення цих слів шляхом:

• описового тлумачення (Наприклад: мінерали і гірські породи корисні властивості яких людина стала використовувати в своїй господарській діяльності, стали називати корисні копалини. Копалини тому, що вони, як правило, знаходяться не на поверхні нашої планети, а залягають

в її надрах і щоб їх добути, до них в буквальному розумінні слова потрібно докопатися).

- через їх розбір по складу - однокорінні, двокорінні (Наприклад: родовища – місця, де утворилися, «народилися» корисні копалини)
- через їх етимологію (Наприклад: метаморфічні – в перекладі ті, що «зазнали зміну»).

Завдання для аудиторної роботи:

1. Використовуючи календарно-тематичний план, скласти план системи уроків з курсу природознавства для учнів 5 класу (тема за вибором викладача). Результати роботи оформити у вигляді таблиці 9.

Таблиця 9

План системи уроків за темою «.....»

Тема уроку, тип і форма уроку	Цілі уроку	Плановані результати навчання	Опорні знання і міжпредметні зв'язки	Структура уроку	Засоби і методи навчання	Практичні роботи

2. Підготувати розгорнену методичну розробку уроку-вступу з курсу географії рідного краю 5 клас. У своїй роботі використовувати найбільш просту форму поурочного плану (таблиця 5).

Питання і завдання для самоконтролю:

1. Сформулювати завдання для учнів по курсах природознавства 5 - 6 класи, географія рідного краю 5 клас, які вимагають застосування наступних прийомів роботи з текстом підручника:

- пояснювальне читання
- переказ
- заучування визначень понять
- виділення логічних елементів тексту і складання плану по тексту
- формулювання питань до тексту

- зіставлення плану тексту або його частини з типовими планами описів, характеристик географічних об'єктів і територій
- складання на основі тексту схематичних малюнків, таблиць, схем
- зіставлення тексту з географічною картою і іншим ілюстративним матеріалом

2. Підготувати по два варіанти питань і завдань:

А) Побудованих на особистому досвіді учнів. Наприклад: як змінюється забарвлення листя на листопадних деревах восени?

Б) Що виховують спостережливість і уміння застосовувати одержані знання для пояснення фактів з життєвого досвіду. Наприклад: поясніть, чому в чайнику, в якому кип'ятять воду, іноді на стінках утворюється накип?

В) Вимагаючих зіставлення різних об'єктів або ситуацій. Наприклад: чим відрізняються озера від водосховищ?

3. Скласти питання бесіди з учнями і попутне пояснення по картині «Горбиста рівнина» (підручник природознавства 5 клас, стор.149). Рекомендується використовувати схему розбору картини (Додаток 6). В процесі роботи вона може бути розширена або змінена.

Література:

13; 16.

Тема 3. Методика викладання курсу «Загальна географія» 6 клас. Моделювання уроків з курсу «Загальна географія» 6 клас

Мета: ознайомити студентів з програмою і навчальним комплексом по курсах «Загальна географія» 6 клас; продовжити роботу по навчанню організації і методиці проведення різних форм навчально-виховного процесу, підбору і застосуванню методів і засобів навчання географії.

Обладнання: шкільні підручники, атласи, зошити для практичних робіт, навчальна програма з курсу «Загальна географія» 6 клас.

Питання і завдання для самостійної підготовки:

1. Сформулювати цілі навчання курсу «Загальна географія» 6 клас.
2. Скласти список основних і додаткових джерел знань з курсу «Загальна географія» 6 клас.
3. Скласти бібліографічний список:
 - методичних посібників з курсу «Загальна географія» 6 клас;
 - статей, поміщених в журналі «Географія та економіка в школі»; у газеті «Краєзнавство. Географія. Туризм», по темах курсу «Загальна географія» 6 клас.
4. Підготувати завдання по курсу «Загальна географія» 6 клас, які вимагають активізації прийомів інтелектуально-практичної діяльності учнів (порівняння, абстрагування, аналогії, асоціації). Наприклад:
 - завдання на порівняння: порівняй об'єкти в парах, виділи істотні ознаки, спільні для об'єктів у кожній парі: дощ – сніг, глобус – карта, рівнини – гори, нафта – торф;
 - завдання на абстрагування: підкресли в дужках два слова, що є найбільш істотними для слова перед дужками: зима (мороз, сніг, снігова баба, свято, ялинка), ріка (берег, риба, човен, вода, твань), вулкан (вогнь, лава, пожежа, кратер, руйнування), Сонце (тепло, зірка, світло, засмага, опік);
 - завдання на аналогії: уважно проаналізуй запропоновані закономірності, постарайся зрозуміти зв'язок між словами в кожній наведеній парі й за аналогією допиши пропущене слово.

Чорне – Атлантичний	Жовте –
Дніпро – ріка	Ялпуг –
поверхневі води – річкові долини	підземні води -
острів – Гренландія	материк –
 - завдання на асоціації: як ти думаєш, про які природні об'єкти йде мова: «Морозильники планети», «Крижані бурлаки», «Подих океану», «Сніжна шапка планети», «Морська ріка», «Гуркітлива вода», «Сині очі планети», «Комори прісної води», «Біла смерть».
5. Продумати, як можна використовувати глобус при:
 - розповіді про кругосвітні подорожі;

- поясненні причин зміни дня і ночі;
- поясненні градусної сітки и визначенні географічних координат.

6. Скласти перелік об'єктів спостереження учнями 6 класу. Записати форму запису результатів спостереження та замалювати основні умовні знаки.

Завдання для аудиторної роботи:

1. Підготувати розгорнену методичну розробку комбінованого уроку в курсі «Загальна географія» 6 клас. У своїй роботі використовувати найбільш просту форму поурочного плану (таблиця 5)

Питання і завдання для самоконтролю:

1. Яке значення курсу «Загальна географія» для вивчення географії в подальших класах?

2. Назвати найбільш характерні методи навчання, вживані при вивченні курсу «Загальна географія» 6 клас. При цьому вказати, які з цих методів спрямовані на:

- розуміння і засвоєння школярами об'єктів і явищ, що вивчаються безпосередньо в природі;
- розвиток пізнавальних здібностей учнів;
- розвиток мови.

3. Використовуючи календарно-тематичний план, скласти план системи уроків по курсу «Загальна географія» 6 клас (тема за вибором викладача). Результати роботи оформити у вигляді таблиці 9.

4. Підготувати завдання по курсу «Загальна географія» 6 клас, які вимагають виконання одного з видів графічних робіт (схеми, картосхеми, діаграми, графіка, малюнок за вибором).

5. Скласти список репродукцій художніх картин, які можна було б використовувати при вивченні різних тем на уроках географії (океани, моря, річки, гори, життя народу, природа свого краю і т.ін.). Вказати клас і тему уроку, на якому в зв'язку із змістом уроку застосовуватиметься картина.

Наприклад, картина І.І.Левітана «Золота осінь» може бути використана при вивченні тем «Сезонні зміни в природі», «Води

суші» 6 клас; картина І.М.Шутева «Гірські долини» може бути використана при вивченні теми «Основні форми рельєфу Землі» 6 клас.

Література:

8; 9; 13; 16.

Тема 4. Методика викладання курсу «Географія материків» 7 клас. Моделювання уроків з курсу «Географія материків» 7 клас

Мета: ознайомити студентів з програмою і навчальним комплексом по курсу «Географія материків» 7 клас; продовжити роботу по навчанню організації і методиці проведення різних форм навчально-виховного процесу, підбору і застосуванню методів і засобів навчання географії.

Обладнання: шкільні підручники, атласи, зошити для практичних робіт, навчальна програма з курсу «Географія материків» 7 клас.

Питання і завдання для самостійної підготовки:

1. Сформулювати цілі навчання курсу «Географія материків» 7 клас.
2. Скласти список основних і додаткових джерел знань з курсу «Географія материків» 7 клас.
3. Скласти бібліографічний список:
 - методичних посібників з курсу «Географія материків» 7 клас;
 - статей, поміщених в журналі «Географія та економіка в школі»; у газеті «Краєзнавство. Географія. Туризм», по темах курсу «Географія материків» 7 клас.
4. Підготувати географічний диктант та три варіанти карток для перевірки знань номенклатури Євразії.

Завдання для аудиторної роботи:

1. Підготувати розгорнену методичну розробку уроку узагальнення і систематизації знань в курсі «Географія материків» 7 клас. У своїй роботі використовувати найбільш просту форму поурочного плану (таблиця 5).

Питання і завдання для самоконтролю:

1. Використовуючи календарно-тематичний план, скласти план системи уроків по курсу «Географія материків» 7 клас (тема за вибором викладача). Результати роботи оформити у вигляді таблиці 9.

2. Підібрати і методично розробити порівняння одного з перерахованих географічних об'єктів з постановкою питань, використанням різних карт, картин, ілюстрацій і вказати:

а) за якими провідними ознаками проводиться порівняння – по схожості, відмінності або одночасно по схожості і відмінності ознак,

б) до яких висновків повинно привести порівняння,

в) який матеріал повторюється в результаті порівняння.

Рекомендовані наступні об'єкти порівняння: Північно-Атлантична і Лабрадорська течії (по впливу їх на узбережжя Атлантичного океану), басейни річок Конго і Амазонки (по географічному положенню, характеру і величині басейну, умовам живлення річок), озера Верхнє і Байкал (за походженням, величині, формі, глибині, особливостям фауни).

Література:

8; 9; 13; 16.

Тема 5. Методика викладання курсу «Фізична географія України» 8 клас. Моделювання уроків з курсу «Фізична географія України» 8 клас

Мета: ознайомити студентів з програмою і навчальним комплексом з курсу «Фізична географія України» 8 клас; продовжити роботу по навчанню організації і методиці проведення різних форм навчально-виховного процесу, підбору і застосуванню методів і засобів навчання географії.

Обладнання: шкільні підручники, атласи, зошити для практичних робіт, навчальна програма з курсу «Економічна географія України» 9 клас.

Питання і завдання для самостійної підготовки:

1. Сформулювати цілі навчання курсу «Фізична географія України» 8 клас.

2. Скласти список основних і додаткових джерел знань по курсу «Фізична географія України» 8 клас.

3. Скласти бібліографічний список:

- методичних посібників з курсу «Фізична географія України» 8 клас;

- статей, поміщених в журналі «Географія та економіка в школі»; у газеті «Краєзнавство. Географія. Туризм» по темах курсу «Фізична географія України» 8 клас.

4. Показати на конкретних прикладах, як вчитель в процесі викладання нового матеріалу може збиратися на картографічний та ілюстративний матеріал підручника.

5. Підготувати завдання, які направлені на формування емоційно-ціннісного відношення до навколишньої дійсності.

Це можуть бути завдання, пов'язані з:

- Використанням в процесі навчання географії уривків художніх творів. Наприклад, в процесі викладання теми «Зона степу» з метою формування уявлення про зону степу України і стимулювання емоційно-ціннісного відношення до навколишньої дійсності вчитель може використати уривок з твору М. Гоголя: „Які втомливі ті жаркі години, коли південь блищить у тиші й спеці. ...Все ніби вмерло; вгорі, тільки у небесній глибині, дрижить жайворонок і сріблясті пісні летять повітряними ступенями на закохану землю, та зрідка крик чайки чи дзвінкий голос перепела віддається в степу... Смарагди, топази, яхонти ефірних комах сипляться над строкатими містами, осінені старими соняшниками”.

- Використанням в процесі навчання творів народної творчості. Наприклад, в процесі засвоєння теми «Кліматичні ресурси України» вчитель може запропонувати учням пояснити українські прислів'я і приказки: «На новий рік прибавилося дня на заячий скік». «Зимою сонце – як вдовине серце». «Зимова днина така: сюди тінь, туди тінь, – та й минув день». «У осінню годину сім погод у нас: сіє, віє, туманіє, шумить, мете, гуде і зверху йде». «Восені і горобець багатий».

- Використанням в процесі навчання життєвого досвіду, спостережень учнів. Наприклад, в процесі викладання теми «Фізико-географічна характеристика природних комплексів Чорного та Азовського морів» вчитель може запропонувати учням наступне завдання: «Згадай свою поїздку до моря. Постарайся яскраво й образно описати відчуття своїх п'яти органів чуття (колір і смак морської води, запахи і звуки моря, його дотики) свої враження й переживання. Склади палітру моря».

- Створення в процесі навчання ситуацій емпатії (здатності співпереживання іншій істоті, здатності брати до уваги її почуття, ідентифікувати собі з об'єктами природи). Наприклад, в процесі викладання теми «Тваринні ресурси України, заходи по їх відтворенню і охороні» вчитель може запропонувати учням наступне завдання: «Затулі рот і ніс долонею і постарайся не дихати скільки зможеш. Опиши свої почуття й відчуття. Подумай про те, що, можливо, те саме відчуває метелик, посаджений у банку».

Завдання для аудиторної роботи:

1. Підготувати розгорнену методичну розробку уроку засвоєння умінь і навичок в курсі «Фізична географія України» 8 клас. У своїй роботі використовувати найбільш просту форму поурочного плану (таблиця 5)

Питання і завдання для самоконтролю:

1. Використовуючи календарно-тематичний план, скласти план системи уроків по курсу «Фізична географія України» 8 клас (тема за вибором викладача). Результати роботи оформити у вигляді таблиці 9.

2. На основі аналізу навчальної програми продумати і запропонувати можливі теми екскурсій в курсі «Фізична географія України» 8 клас.

3. Навести приклади питань, при вивченні яких необхідні записи або малюнок на дошці. При виконанні завдання використовувати програму і підручник. У зошиті виконати ескіз

малюнка і зразок записів на класній дошці по кожному з наведених питань.

Література:

8; 9; 11; 13; 16; 17.

Тема 6. Складання календарно-тематичного плану вивчення курсів «Економічна географія України» 9 клас, «Економічна і соціальна географія світу» 10 клас, «Країнознавство» 11 клас

Мета: продовжити роботу по формуванню у студентів вмінь планування навчальної роботи з географії, організувати роботу по складанню календарно-тематичного плану вивчення курсів «Економічна географія України» 9 клас, «Економічна і соціальна географія світу» 10 клас, «Країнознавство» 11 клас

Обладнання: навчальна програма з географії для 12-річної загальноосвітньої школи, шкільні підручники і атласи з курсів «Економічна географія України» 9 клас, «Економічна і соціальна географія світу» 10 клас, «Країнознавство» 11 клас

Питання і завдання для самостійної підготовки:

1. На основі аналізу навчальної програми для 12-річної загальноосвітньої школи, використовуючи пам'ятку для складання календарно-тематичного плану (Додаток 5), скласти і оформити в спеціальному зошиті календарно-тематичний план курсу «Економічна географія України» 9 клас на 1 семестр. У своїй роботі використовувати форму календарно-тематичного плану приведену в табл. 4.

Завдання для аудиторної роботи:

1. На основі аналізу навчальної програми для 12-річної загальноосвітньої школи, використовуючи пам'ятку для складання календарно-тематичного плану (Додаток 5), скласти і оформити в спеціальному зошиті календарно-тематичний план курсів «Економічна географія України» 9 клас на 2 семестр, «Економічна і соціальна географія світу» 10 клас. У своїй роботі використовувати форму календарно-тематичного плану приведену в табл. 4.

Питання і завдання для самоконтролю:

1. На основі аналізу навчальної програми для 12-річної загальноосвітньої школи, використовуючи пам'ятку для складання календарно-тематичного плану (Додаток 5), скласти і оформити в спеціальному зошиті календарно-тематичний план курсу «Країнознавство» 11 клас. У своїй роботі використовувати форму календарно-тематичного плану приведену в табл. 4.

Тема 7. Методика викладання курсу «Економічна географія України» 9 клас. Моделювання уроків з курсу «Економічна географія України» 9 клас

Мета: ознайомити студентів з програмою і навчальним комплексом з курсу «Економічна географія України» 9 клас; продовжити роботу по навчанню організації і методиці проведення різних форм навчально-виховного процесу, підбору і застосуванню методів і засобів навчання географії.

Обладнання: шкільні підручники, атласи, зошити для практичних робіт, навчальна програма з курсу «Економічна географія України» 9 клас.

Питання і завдання для самостійної підготовки:

1. Сформулювати цілі навчання курсу «Економічна географія України» 9 клас.
2. Скласти список основних і додаткових джерел знань по курсу «Економічна географія України» 9 клас.
3. Скласти бібліографічний список:
 - методичних посібників з курсу «Економічна географія України» 9 клас;
 - статей, поміщених в журналі «Географія та економіка в школі»; у газеті «Краєзнавство. Географія. Туризм», по темах курсу «Економічна географія України» 9 клас.
4. Яке значення має економічна географія в загальній освіті учнів? Які методичні особливості викладання економічної географії в школі?
5. Показати можливість складання таблиці: а) по тексту підручника; б) по матеріалах карт атласу.

6 Навести приклади завдань, спрямованих на роботу по контурній карті.

Завдання для аудиторної роботи:

1. Підготувати розгорнену методичну розробку уроку перевірки і корекції знань, умінь і навичок в курсі «Економічна географія України» 9 клас. У своїй роботі використовувати найбільш просту форму поурочного плану (таблиця 5)

Питання і завдання для самоконтролю:

1. Яке значення має економічна географія в загальній освіті учнів?

2. Яке практичне значення економічної географії?

3. Використовуючи календарно-тематичний план, скласти план системи уроків по курсу «Економічна географія України» 9 клас (тема за вибором викладача). Результати роботи оформити у вигляді таблиці 9.

4. На основі аналізу навчальної програми і підручників продумати і запропонувати можливі теми інтегрованих уроків в курсі «Економічна географія України» 9 клас. Враховувати можливий зв'язок:

а) географії і біології (при вивченні природних зон і сільського господарства: тваринний світ – зоологія, рослинний світ – ботаніка);

б) географії і історії (історичні зміни в Україні, використання природи в господарській діяльності людини в різні історичні епохи);

в) географії і хімії (корисні копалини, технологічні процеси);

г) географії і фізики (виробничі процеси, закони фізики для пояснення кліматоутворюючих чинників);

д) географії і літератури (використання художніх літературних описів для створення образних уявлень про географічні об'єкти і явища).

Як зразок можна використовувати таблицю «Можливі теми інтегрованих уроків в курсі «Загальна географія» 6 клас» (Додаток 7).

Література:

9; 10; 13; 16.

Тема 8. Методика викладання курсу «Економічна і соціальна географія світу» 10 клас. Моделювання уроків з курсу «Економічна і соціальна географія світу» 10 клас

Мета: ознайомити студентів з програмою і навчальним комплексом з курсу «Економічна і соціальна географія світу» 10 клас; продовжити роботу по навчанню організації і методиці проведення різних форм навчально-виховного процесу, підбору і застосуванню методів і засобів навчання географії.

Обладнання: шкільні підручники, атласи, зошити для практичних робіт, навчальна програма з курсу «Економічна і соціальна географія світу» 10 клас.

Питання і завдання для самостійної підготовки:

1. Сформулювати цілі навчання курсу «Економічна і соціальна географія світу» 10 клас.

2. Скласти список основних і додаткових джерел знань по курсу «Економічна і соціальна географія світу» 10 клас.

3. Скласти бібліографічний список:

- методичних посібників з курсу «Економічна і соціальна географія світу» 10 клас;

- статей, поміщених в журналі «Географія та економіка в школі»; у газеті «Краєзнавство. Географія. Туризм», по темах курсу «Економічна і соціальна географія світу» 10 клас.

4. На основі навчальної програми скласти перелік основних економіко-географічних понять і їх визначень.

5. Навести приклади завдань, направлених на розвиток прийомів роботи із статистичним матеріалом (збір необхідних статистичних показників; визначення узагальнюючих статистичних показників; порівняння статистичних показників; аналіз статистичних матеріалів в графіках, таблицях, діаграмах; побудова графіків, діаграм, складання таблиць за запропонованими статистичними показниками і т.ін.).

6. Скласти систему завдань по одній з тем курсу «Економічна і соціальна географія світу» 10 клас з використанням атласу.

Завдання для аудиторної роботи:

1. Використовуючи календарно-тематичний план, скласти план системи уроків з курсу «Економічна і соціальна географія світу» 10 клас (тема за вибором викладача). Результати роботи оформити у вигляді таблиці 9.

Питання і завдання для самоконтролю:

1. Чому курс економічної і соціальної географії зарубіжних країн слід починати із загального огляду політичної карти світу?

2. Як будується вивчення економічної географії у школі?

3. В чому складається особливість формування економіко-географічних понять?

4. Підготувати розгорнену методичну розробку уроку застосування знань, умінь і навичок в курсі «Економічна і соціальна географія світу» 10 клас. У своїй роботі використовувати найбільш просту форму поурочного плану (таблиця 5).

5. Підготувати опис економіко-географічного положення однієї із стран світу, що вивчаються в курсі «Економічна і соціальна географія світу». Характеристика ЕГП повинна підтверджуватися даними карти. Для оцінки ЕГП в розвитку країни залучаються літературні та історичні джерела і факти.

6. Згадати, що таке картосхема, картодіаграма. Написати, які картосхеми за змістом і способам зображення можна скласти на уроках економічної і соціальної географії світу.

Література:

9; 10; 13; 16

**Тема 9. Методика викладання курсу «Країнознавство»
11 клас. Моделювання уроків з курсу «Країнознавство» 11
клас**

Мета: ознайомити студентів з програмою і навчальним комплексом з курсу «Країнознавство» 11 клас; продовжити роботу по навчанню організації і методиці проведення різних форм навчально-виховного процесу, підбору і застосуванню методів і засобів навчання географії.

Обладнання: шкільні підручники, атласи, зошити для практичних робіт, навчальна програма з курсу «Країнознавство» 11 клас.

Питання і завдання для самостійної підготовки:

1. Сформулювати цілі навчання курсу «Країнознавство» 11 клас.

2. Скласти список основних і додаткових джерел знань по курсу «Країнознавство» 11 клас.

3. Скласти бібліографічний список:

- методичних посібників з курсу «Країнознавство» 11 клас;

- статей, поміщених в журналі «Географія та економіка в школі»; у газеті «Краєзнавство. Географія. Туризм», по темах курсу «Країнознавство» 11 клас.

4. Використовуючи календарно-тематичний план, скласти план системи уроків з курсу «Країнознавство» 11 клас (тема за вибором викладача). Результати роботи оформити у вигляді таблиці 9.

5. Як відображається прийом порівняння в програмі та підручниках курсу «Країнознавство» 11 клас? Методично розробити порівняння (визначити мету порівняння; виділити суттєві ознаки географічних об'єктів, за якими буде іти порівняння; сформулювати висновки до яких повинні дійти учні після порівняння) економіко-географічного положення Мексики і Куби.

Завдання для аудиторної роботи:

1. Підготувати розгорнену методичну розробку комбінованого уроку в курсі «Країнознавство» 11 клас. У своїй роботі використовувати найбільш просту форму поурочного плану (таблиця 5).

Питання і завдання для самоконтролю:

1. Чим відрізняються плани характеристик країн в курсах «Економічна і соціальна географія світу» 10 клас, «Країнознавство» 11 клас.

2. На прикладі конкретної теми курсу «Країнознавство» 11 клас показати методичні прийоми використання аудіовізуальних засобів навчання.

3. З тексту підручника і додаткової літератури відібрати матеріал для характеристики Великобританії і Японії в курсі «Країнознавство» 11 класу.

4. Чому курс «Країнознавство» 11 клас вважається найбільш сприятливим для реалізації принципу міжпредметної інтеграції? Аргументувати свою відповідь прикладами.

5. Підготувати один з видів графічних работ: схему, діаграму, графік, які можна використовувати в курсі «Країнознавство» з метою кращого засвоєння матеріалу.

Література:

9; 10; 13; 16

Тема 10. Нетрадиційні уроки географії. Моделювання нетрадиційних уроків географії для учнів основної та старшої школи

Мета: закріпити знання студентів про нетрадиційні уроки географії, як форму організації навчання географії; навчити методиці підготовки і проведення нетрадиційних уроків географії.

Обладнання: навчальна програма з географії для 12-річної загальноосвітньої школи, шкільні підручники і атласи з географії для різних класів.

Питання і завдання для самостійної підготовки:

1. Що таке нетрадиційні уроки географії? Навести приклади.

2. Назвати типи нетрадиційних уроків географії? Чи відрізняється їх структура від стандартних уроків?

3. Навести приклади використання інтерактивних технологічних прийомів. Наприклад, в процесі вивчення курсу «Географія материків» 7 клас може бути використаний інтерактивний технологічний прийом «Творча лабораторія»: при виконанні практичної роботи з картами кліматичних поясів і областей, фізичною картою світу і т.ін., учні діляться на групи, одержують проблемне завдання, після чого кожна група шукає на нього відповідь. Проблемне завдання: у якому кліматичному

поясі знаходився нежилий острів, на якому опинився робінзон Крузо, якщо він про нього розповів наступне: «За моїми спостереженнями, на моєму острові пори року слід розділити не на холодні і теплі, як вони діляться у нас в Європі, а на дощові і сухі приблизно таким чином:

- з половини лютого до половини квітня – дощі, Сонце стоїть в зеніті;
- з половини квітня до половини серпня – засуха;
- з половини серпня до половини жовтня – дощі, Сонце знову в зеніті;
- з половини жовтня до половини лютого – засуха».

Завдання для аудиторної роботи:

1. Підготувати розгорнену методичну розробку нетрадиційного уроку для учнів основної школи з будь-якого курсу шкільної географії (за вибором студента).

Питання і завдання для самоконтролю:

1. Чим пояснити те, що в процесі навчання географії застосовують нетрадиційні форми уроків?
2. Чи відрізняється підготовка вчителя до проведення нетрадиційного уроку?
3. Підготувати розгорнену методичну розробку нетрадиційного уроку для учнів старшої школи (тема за вибором студента).

Література:

4; 9; 10; 13; 14; 16.

Питання та завдання для самостійного виконання в 1 модулі (6 семестр)

1. Аналіз літературних джерел, нормативних актів і положень:
 - Положення «Про навчальні кабінети загальноосвітніх навчальних закладів».
 - Базовий перелік засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для кабінетів географії загальноосвітніх закладів.

- Організація і обладнання шкільного географічного майданчика.
 - Про порядок проведення навчальних екскурсій та навчальної практики учнів загальноосвітніх навчальноосвітніх закладів.
2. Розвиток шкільної географії та методики її викладання
 3. Принципи навчання географії та їх методична реалізація.
 4. Способи організації навчання учнів: індивідуалізація навчання, фронтальна, групова, парна робота.
 5. Комп'ютерне навчання і розвиток учнів в процесі вивчення географії
 6. Використання сучасних педагогічних технологій в процесі навчання географії
 7. Міжпредметні зв'язки в процесі викладання географії в сучасній школі
 8. Нетрадиційні форми уроків географії
 9. Навчальні ігри на уроках географії
 10. Виховання учнів в процесі навчання географії (екологічне, трудове, патріотичне, естетичне, моральне)
 11. Моделювання позакласних заходів з географії для учнів основної школи, спрямованих на реалізацію аспектів екологічного, патріотичного та естетичного виховання
 12. Розробка дидактичних матеріалів та засобів наочності з географії

Питання та завдання для самостійного виконання в 2 модулі (7 семестр)

1. Аналіз літературних джерел, нормативних актів і положень:
 - Положення «Про атестацію педагогічних працівників України» [9]
 - Концепція профільного навчання в старшій школі [9]
2. Складання листків робочих зошитів і розробка дидактичних матеріалів для вивчення окремих тем курсів тем пропедевтичних курсів «Рідний край» 5 клас, «Природознавство» 5 – 6 класи.

3. Складання листків робочих зошитів для вивчення окремих тем курсів «Загальна географія» 6 клас, «Географія материків» 7 клас, «Фізична географія України» 8 клас.
4. Складання варіантів різнорівневого тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів при вивченні курсів «Загальна географія» 6 клас, «Географія материків» 7 клас, «Фізична географія України» 8 клас.
5. Розробка дидактичних матеріалів з курсів «Рідний край» 5 клас, «Природознавство» 5 – 6 класи «Загальна географія» 6 клас, «Географія материків» 7 клас, «Фізична географія України» 8 клас (за вибором студента).
6. Методика використання статистико-економічних матеріалів у процесі навчання географії.
7. Складання листків робочих зошитів для вивчення окремих тем курсів «Економічна географія України» 9 клас, «Економічна і соціальна географія світу» 10 клас, «Країнознавство» 11 клас.
8. Складання варіантів різнорівневого тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів при вивченні курсів «Економічна географія України» 9 клас, «Економічна і соціальна географія світу» 10 клас, «Країнознавство» 11 клас.
9. Розробка дидактичних матеріалів з курсів «Економічна географія України» 9 клас, «Економічна і соціальна географія світу» 10 клас, «Країнознавство» 11 клас.

Питання для підготовки до контрольної роботи за першим модулем (6 семестр)

1. Роль географії, як навчальної дисципліни, в підготовці учнів до життя, поведінки в природі і суспільстві.
2. МВГ як наука. Завдання МВГ. Зв'язок МВГ з іншими науками.
3. Розвиток шкільної географічної науки та методики її викладання..
4. Компоненти шкільного курсу географії.
5. Структура шкільного курсу географії в сучасній загальноосвітній школі.
6. Принципи навчання географії та їх методична реалізація.

7. Краєзнавчий, екологічний та економічний принципи викладання географії в школі.
8. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів в процесі навчання географії
9. Методи та прийоми навчання географії. Оптимальний вибір методів навчання та умови їх успішної реалізації.
10. Засоби навчання географії та умови їх ефективного використання.
11. Форми навчання географії. Типи уроків географії та особливості їх структури. Підготовка вчителя до уроку географії.
12. Сучасні вимоги до уроку географії та їх реалізація. Шляхи підвищення ефективності уроку географії. Модернізація процесу навчання географії.
13. Нетрадиційні форми уроків географії.
14. Способи організації навчання учнів: індивідуалізація навчання, фронтальна, групова, парна робота.
15. Міжпредметні зв'язки в процесі викладання географії в сучасній школі.
16. Навчальні ігри на уроках географії.
17. Комп'ютерне навчання і розвиток учнів в процесі вивчення географії.
18. Позакласна робота з географії.
19. Виховання учнів в процесі навчання географії (екологічне, трудове, патріотичне, естетичне, моральне).

Питання для підготовки до модульної контрольної роботи за другим модулем (7 семестр)

1. Пропедевтичні курси «Рідний край» 5 клас, «Природознавство» 5 – 6 класи. Задачі, зміст і структура курсів. Методика викладання окремих тем.
2. Курс «Загальна географія» 6 клас. Задачі, зміст і структура курсу. Методика викладання окремих тем.
3. Курс «Географія материків» 7 клас. Задачі, зміст і структура курсу. Методика викладання окремих тем.
4. Курс «Фізична географія України» 8 клас. Задачі, зміст і структура курсу. Методика викладання окремих тем.

5. Курс «Економічна географія України» 9 клас. Задачі, зміст і структура курсу. Методика викладання окремих тем.
6. Курс «Економічна і соціальна географія світу» 10 клас. Задачі, зміст і структура курсу. Методика викладання окремих тем.
7. Профільне навчання географії в старшій школі. Сутність, мета, принципи і структура, форми організації профільного навчання географії в старшій школі.
8. Задачі, зміст і структура курсів профільного навчання географії в старшій школі.
9. Методика використання статистико-економічних матеріалів у процесі навчання географії.
10. Зміст, організація і форми туристсько-краєзнавчої роботи в школі.

Орієнтовна тематика курсових робіт з методики викладання географії

1. Стан і проблеми розвитку шкільної географії і методики її викладання на Україні.
2. Розвиток методики викладання географії в 30 – 90 р.р. 20 ст.
3. Роль шкільної географії у розвитку особистості учнів.
4. Оптимальний вибір методів навчання географії та умови їх успішної реалізації.
5. Позакласна робота з фізичної географії
6. Позакласна робота з економічної географії.
7. Профільне навчання географії у старшій школі.
8. Роль і особливості курсу «Країнознавство» у системі економіко-географічних знань.
9. Методична реалізація принципів навчання географії.
10. Методична реалізація краєзнавчого принципу навчання географії.
11. Методична реалізація екологічного принципу навчання географії.

12. Методична реалізація економічного принципу навчання географії.
13. Проблемний підхід в навчанні фізичної географії.
14. Проблемний підхід в навчанні економічної географії.
15. Використання ігрової технології на уроках загальної географії.
16. Географічні уявлення як основа формування понять.
17. Шляхи підвищення ефективності уроку географії.
18. Міжпредметні зв'язки в процесі викладання фізичної географії в сучасній школі.
19. Міжпредметні зв'язки в процесі викладання економічної географії в сучасній школі.
20. Формування пізнавальних інтересів учнів на уроках географії.
21. Комп'ютерне навчання і розвиток учнів в процесі вивчення географії.
22. Нетрадиційні форми уроків у курсі фізичної географії України.
23. Формування географічного образу України в шкільному курсі географії.
24. Нетрадиційні форми уроків у курсі економічної географії України.
25. Застосування прийомів порівняння при вивченні зарубіжних країн.
26. Робота з контурними картами у курсах шкільної географії.
27. Педагогічні технології в навчанні географії.
28. Сучасні інтерактивні форми навчання географії.
29. Навчально-пізнавальна діяльність учнів в процесі навчання географії.
30. Виховання учнів в процесі навчання географії.
31. Туристсько-краєзнавча робота в школі.
32. Засоби навчання географії та умови їх ефективного використання.
33. Самостійна робота учнів в процесі навчання географії.
34. Аудіовізуальні засоби навчання на уроках географії.
35. Системний підхід в навчанні географії.

36. Методична реалізація у навчальній діяльності екологічного принципу навчання географії.
37. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів в процесі вивчення географії.
38. Форми і методи контролю навчально-пізнавальної діяльності учнів в процесі навчання географії.
39. Домашня робота учнів з географії.
40. Методика організації та проведення навчальних екскурсій з географії.
41. Стимулювання емоційно-ціннісного відношення учнів до навколишньої дійсності в процесі навчання географії.
42. Роль і місце курсу «Рідний край» у системі географічних знань.
43. Передовий досвід туристсько-краєзнавчої роботи у школі.
44. Порівняльний аналіз підручників різних авторів з початкового курсу географії.
45. Робота на географічному майданчику в процесі вивчення курсів фізичної географії.
46. Малюнок в навчанні географії.
47. Робота с підручником географії.
48. Внутрипредметні зв'язки при вивченні фізичної географії України.
49. Внутрипредметні зв'язки при вивченні економічної географії України.
50. Самостійна робота учнів з картами на уроках географії.

Рекомендована література

1. Барінова І. І. і др. Внеурочная работа по географии. – М.: Просвещение, 1998.
2. Врублевська М. О. Секрети успішного уроку географії. – Х.: Основа, 2005.
3. Дидактика современной школы: Пособие для учителей / Под ред. В. А.Онищука. – К.: Рад. шк., 1987.
4. Довгань Г. Д. Інтерактивні технології на уроках географії. – Х.: Основа, 2005.

5. Дудка С. В. Навчальні ігри на уроках географії. – Х.: Основа, 2004.
6. Душина И. В., Таможняя Е. А., Пятунин В. Б. Методика и технология обучения географии в школе: Пособие для учителей и студентов пед. ин-тов и пед. ун-тов. – М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2004.
7. Душина И. В., Понурова Г. А. Методика преподавания географии: Пособие для учителей и студ-в пед.ун-в. – М.: Педагогика, 1996.
8. Использование средств обучения в преподавании географии / Под. ред. Ю. Г. Барышевой. – М.: Просвещение, 1989.
9. Книга вчителя географії: Довідково-методичне видання / Упоряд. Н. В. Бескова. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005.
10. Корєєв В. П. Технології в навчанні географії.: Навч. метод. посібник. – Х.: Основа, 2004.
11. Кравченко М. Географія. Практичні заняття на місцевості. – К.: Шк. світ, 2006.
12. Матусевич К. Н. Работа с картами школьных географических атласов: Посібник для вчителя. – К.: Рад. школа, 1987.
13. Методика викладання географії. – К.: Редакції загальноосвіт. газет, 2005.
14. Нестандартний урок географії. Навч. метод. посібник. – Х.: Основа, 2005.
15. Позакласні заходи з географії . Науково-метод. посібник. – Х.: Основа, 2004.
16. Понурова Г. А. Проблемный подход в обучении географии в средней школе. – М.: Просвещение, 1991.
17. Стадник О. Г. Літня практика з географії. – Х.: Основа, 2004.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

План аналізу підручника:

1. Ознайомитися із змістом підручників і структурою їх побудови:

а) назвати теми підручника і, стисло розкриваючи їх зміст, пояснити послідовність розташування;

б) показати на конкретних прикладах, як встановлюється зв'язок між окремими частинами і темами підручника;

в) виявити відповідність або невідповідність змісту підручника новій навчальній програмі.

2. Розкрити наукові основи змісту підручника, для цього:

а) показати, як пояснюється розвиток географічних явищ і процесів, що відбуваються в природі;

б) показати, як встановлюються взаємозв'язки між географічними явищами при формуванні понять в кожному курсі навчання відповідно до вимог шкільної програми;

в) привести приклади віддзеркалення краєзнавчого принципу в змісті підручника;

г) привести приклади встановлення внутрішньонаочних і міжнаочних зв'язків.

3. З'ясувати науково-методичні основи побудови підручника і оцінити його методичний апарат:

а) визначити, чи завжди при викладенні теоретичного матеріалу поєднуються принцип науковості, систематичного і послідовного навчання, доступності викладення, наочності, зв'язку навчання з життям і вихованням учнів, свідомого і міцного засвоєння знань (привести конкретні приклади вдалого поєднання принципів при викладенні матеріалу і їх відсутності);

б) знайти приклади, що показують різні методичні прийоми викладу матеріалу і активізації пізнавальної діяльності учнів (поєднання образних описів явищ і об'єктів з науковим поясненням їх суті, розкриття і поглиблення причинно-наслідкових зв'язків при формуванні понять, проблемне викладення, питання на залучення життєвого досвіду, виявлення відмітних ознак понять, причин, наслідків, схожості);

в) проаналізувати систему завдань в підручнику (відповіді підкріпити конкретними прикладами), визначити:

- чи забезпечує вона поступове ускладнення завдань
- чи вимагає звернення до окремих видів географічної інформації (картам, статистичному матеріалу, енциклопедіям, підручникам по інших навчальних дисциплінах і т.ін.)
- чи сприяє виконання представлених в підручнику завдань розвитку у учнів пам'яті, уваги, мислення, прийомів інтелектуально-практичної діяльності;
- чи зможуть учні, виконуючи завдання підручника, набути навичок самостійної роботи (ведення візуальних і стаціонарних спостережень, роботи з книгою, статистичним матеріалом, картою і т.ін.);

г) розглянути і оцінити ілюстративний матеріал підручника (карти, фотографії, малюнки, схеми і т.ін.), дати висновок

- про призначення ілюстративного матеріалу підручника
- про доступність ілюстративного матеріалу
- оцінити художню цінність, барвистість, сучасність, доцільність ілюстративного матеріалу
- підібрати приклади, що показують зв'язок тексту з ілюстративним матеріалом;

д) оцінити стиль викладення і мову підручника, привести приклади:

- доступного і важкого викладення матеріалу
- вдалих описових характеристик, образності і барвистості мови
- використання творів мистецтва.

Основні типи уроків географії

Урок засвоєння нових знань

1. Організаційний момент.
2. Повідомлення теми, мети, задач уроку і мотивація навчальної діяльності.
3. Вивчення нового матеріалу (сприйняття і первинне усвідомлення нового матеріалу, осмислення зв'язків і відносин в об'єктах вивчення).
4. Закріплення вивченого матеріалу.
5. Узагальнення і систематизація знань.
6. Підсумок уроку.
7. Домашнє завдання.

Урок засвоєння умінь і навичок

1. Організаційний момент.
2. Перевірка домашнього завдання, актуалізація і корекція опорних знань.
3. Повідомлення теми, мети, задач уроку і мотивація навчальної діяльності.
4. Вивчення нового матеріалу (ввідні вправи).
5. Первинне застосування придбаних знань (пробні вправи).
6. Застосування знань і дій в стандартних умовах (тренувальні вправи).
7. Творче перенесення знань в нові умови з метою формування умінь (творчі вправи).
8. Підсумок уроку.
9. Домашнє завдання.

Урок застосування знань, умінь і навичок

1. Організаційний момент.
2. Перевірка домашнього завдання, актуалізація і корекція опорних знань.

3. Повідомлення теми, мети, задач уроку і мотивація навчальної діяльності.
4. Актуалізація і корекція опорних знань, умінь і навичок, необхідних для виконання роботи.
5. Аналіз змісту і послідовності виконання практичних дій.
6. Самостійне виконання завдань під контролем і за допомогою вчителя (при необхідності).
7. Узагальнення і систематизація знань.
8. Звіт учнів (про способи і результати виконаної роботи і теоретична інтерпретація отриманих результатів)
9. Підсумок уроку.
10. Домашнє завдання.

Урок узагальнення і систематизації знань

1. Організаційний момент.
2. Повідомлення теми, мети, задач уроку і мотивація навчальної діяльності.
3. Відтворення і корекція опорних знань.
4. Повторення і аналіз основного матеріалу.
5. Узагальнення і систематизація знань і їх застосування (для пояснення нових фактів, для виконання практичних завдань).
6. Засвоєння причинно-наслідкових зв'язків, основних географічних закономірностей, провідних ідей і теорій на основі широкої систематизації знань.
7. Підсумок уроку.
8. Домашнє завдання.

Урок перевірки і корекції знань, умінь і навичок

1. Організаційний момент.
2. Повідомлення теми, мети, задач уроку і мотивація навчальної діяльності.
3. Перевірка знань учнів.
4. Підсумок уроку.
5. Домашнє завдання.

Комбінований урок

1. Організаційний момент.
2. Перевірка домашнього завдання, актуалізація і корекція опорних знань.
3. Повідомлення теми, мети, задач уроку і мотивація навчальної діяльності.
4. Вивчення нового матеріалу (сприйняття і первинне усвідомлення нового матеріалу, осмислення зв'язків і відносин в об'єктах вивчення).
5. Закріплення вивченого матеріалу.
6. Узагальнення і систематизація знань.
7. Підсумок уроку.
8. Домашнє завдання.

Урок - вступ

1. Організаційний момент.
2. Повідомлення теми, мети, задач уроку і мотивація навчальної діяльності.
3. Вивчення нового матеріалу
4. Закріплення вивченого матеріалу.
5. Узагальнення і систематизація знань.
6. Підсумок уроку.
7. Домашнє завдання.

ДОДАТОК 3

**Пам'ятка для підготовки методичної розробки
уроку географії**

При підготовці методичної розробки уроку географії вчитель повинен:

1. Визначити і сформулювати трієдині цілі уроку (освіта, розвиток, виховання учнів), що необхідне для передбачення його результатів. Цілі уроку повинні відповідати на ряд питань:

- Які знання повинні бути засвоєні учнями на уроці?
- Які уміння і навички необхідно сформулювати? Який внесок у розвиток особистості повинен внести урок?
- Який виховний ефект повинен дати урок?

Формулювання цілей повинне бути дуже конкретним, щоб можна було врахувати їх реалізацію в ході уроку.

Формування теоретичних знань в цілях можна представити так: формування або розвиток географічних уявлень, формування поняття, розширення його об'єму, конкретизація і закріплення його істотних ознак, поглиблення поняття, повторення, закріплення наукових фактів і т.ін.

Задачі формування умінь, досвіду творчої діяльності можна відобразити в наступних формулюваннях: розкрити послідовність дій, забезпечити засвоєння прийому, удосконалити уміння; розкрити світоглядну ідею розвитку географічних процесів і явищ в часі і просторі, сприяти розвитку творчого мислення, пізнавального інтересу; навчити виділяти проблему в навчальній задачі, висувати гіпотезу, відрізнити слідство від причини і т.ін.

Цілі уроку, направлені на виховання школярів можна представити так: сприяти (продовжити) вихованню (я) учнів на основі певних знань, виховувати любов до природи (праці, Батьківщини), дбайливе відношення до навколишнього середовища, бажання оберігати і примножувати його багатства і т.ін.

2. Зробити аналіз змісту географічних знань, які учні повинні засвоїти на уроці.

Для аналізу змісту поняття необхідно:

- виявити основні ознаки поняття (наприклад, основні ознаки гір: вершина, схили, підшва);

- визначити варіюючі ознаки поняття (гори розрізняються за висотою над рівнем моря, способом утворення і віком, зовнішнім виглядом);

- з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки, що розкривають сутність географічного об'єкту або явища (наявність на поверхні планети такої форми рельєфу як гори є результатом взаємодії внутрішніх і зовнішніх сил Землі; відмінності гір залежать від віку гір, складу порід, дії екзогенних чинників і інше);

- знайти в шкільному підручнику визначення поняття і зробити висновок про його відповідність змісту (чи відображені в ньому істотні ознаки поняття);

На підставі аналізу змісту поняття підготувати пояснення, виділивши в ньому смислові одиниці (так пояснення загального поняття «гори» включатиме опис зовнішнього вигляду гір різного віку і походження, виявлення загальних і відмінних ознак, з'ясування причин, що викликають ці відмінності, приведення конкретних прикладів і інше).

3. Врахувати опорні знання, уміння і навички, на підставі яких формуватимуться нові компоненти змісту географічної освіти, тобто виявити за програмами і підручниками попередніх курсів географії і інших дисциплін можливу підготовленість учнів до сприйняття даного матеріалу (виділити внутрішньо-предметні і міжпредметні зв'язки). При цьому:

- відзначити, які опорні знання необхідно актуалізувати для визначення відмінних ознак об'єктів або явищ, тобто врахувати, що можуть знати про них учні завдяки спостереженням і життєвому досвіду;

- врахувати, якими діями з картами, графіками, текстом підручника, картинами і т.ін. вже володіють учні, яким діям слід навчити вперше у зв'язку з формуванням певного поняття, уявлення і інше. В цьому випадку необхідно скласти для учнів інструкцію по оволодінню даною дією. Наприклад,

Інструкція для аналізу фізико-географічного профілю:

1. Прочитай назву профілю, назви його початкового і кінцевого пунктів.

2. Знайди ці пункти на карті атласу, уяви, як проходить профіль.

3. Вивчи умовні позначення профілю, щоб уміти прочитати все, що на ньому показано.

4. Зістав профіль з картою, встанови особливості компонентів природи, зображених на профілі.

4. Визначити необхідні умови, що забезпечують засвоєння знань і умінь, для чого:

- підібрати засоби навчання відповідно до змісту навчального матеріалу і рівня розвитку школярів (карти, картини, навчальні фільми, діапозитиви, комп'ютерні програми, колекції, моделі і т.ін.), працюючи з якими учні опановують необхідні знання і уміння;

- підібрати найдоцільніші методи і прийоми навчання (визначити методи перевірки, актуалізації і корекції ЗУН, вибрати методи викладання нового матеріалу, визначити цілі і задачі практичних і самостійних робіт, направлених на закріплення вивченого, виділити прийоми роботи школярів з різними джерелами знань і інше).

Вибір засобів і методів визначається: цілями уроку, його змістом, етапами навчання (місце уроку в темі і теми в цілому курсі), опорними знаннями і міжпредметними зв'язками, рівнем розвитку умінь школярів, їх віковими особливостями, методичною майстерністю вчителя.

5. Визначити тип даного уроку і його структуру.

При розробці окремих структурних елементів (етапів) уроку слід враховувати, що:

Організаційний момент повинен займати мінімальну кількість часу (1 - 2 хвилини) організувати увагу учнів і налаштувати їх на навчальну діяльність як фізично, так і психологічно. З цією метою звертається увага на підготовленість робочого місця учня, наявність джерел географічних знань (підручника, атласу, контурних карт, дидактичного матеріалу і інше).

Перевірка домашнього завдання і актуалізація опорних знань школярів (7 – 10 хвилин) повинна виявити знання учнів, їх уміння узагальнювати, робити висновки, працювати з картами, тому формулювання питань бажано починати з слів: чому? як? чим пояснити? Форми і методи перевірки повинні бути різноманітні, повинні сприяти активізації пізнавального інтересу, для чого необхідно використовувати карти різного змісту, картини, гербарії, колекції і інше. Цей етап уроку повинен створювати умови для свідомого засвоєння матеріалу, уміння вільно орієнтуватися в ньому. Тому в питаннях слід ширше використовувати порівняння і зіставлення, що розвивають мислення учнів; актуалізують знання школярів, одержані під час вивчення попередніх курсів географії або інших дисциплін. При цьому необхідно чітко і конкретно формулювати завдання і питання, що направляють увагу учнів на істотні ознаки і властивості об'єктів або явищ.

Повідомлення теми, мети, задач уроку і мотивація навчальної діяльності (2 – 3 хвилини) тему уроку (визначену за календарно-тематичним планом) вчитель може повідомити або на початку уроку або при переході до вивчення нового матеріалу. Освітні мети і задачі уроку можна повідомити учням у вигляді таблиці, плану, переліку основних знань і умінь, заздалегідь записаних на дошці, плакаті, екрані, (в цьому випадку цілі позначені як результат навчальної діяльності), евристичного питання, пізнавальної задачі, проблемного завдання. Виховні цілі учням не повідомляються.

Для мотивації школярів в поурочному плані передбачаються різні способи цієї роботи:

- роз'яснення практичного значення географічних знань, їх ролі в повсякденному житті кожної людини і в господарській діяльності всього населення;
- опора на життєвий досвід учнів;
- показ значущості географічних знань і умінь для саморозвитку кожного школяра, розвитку його здібностей, творчого потенціалу особистості, схильностей, професійної орієнтації;
- залучення уваги школярів до незвичайних фактів, процесів, феноменів природи;
- створення проблемної ситуації.

Вивчення нового матеріалу (20 – 25 хвилин). При підготовці до вивчення нового матеріалу слід враховувати, що:

- пояснення нового матеріалу на уроці повинне бути послідовним і доказовим;
- необхідно спиратися на запаси життєвих і практичних знань, умінь і навичок учнів, на їх знання з інших навчальних дисциплін;
- слід застосовувати найраціональніші варіанти усного викладання з роботою по підручнику і довідковій літературі, з наочними і технічними засобами навчання, таблицями, схемами, з практичними і самостійними роботами.

Закріплення вивченого матеріалу (8 - 10 хвилин). Може проводитися:

- По ходу пояснення нового матеріалу, який звичайно складається з логічних частин, кожна з яких слід аналізувати,

робити по ній висновки і давати питання або завдання на закріплення.

- Після пояснення нового матеріалу.

Питання і завдання на закріплення вивченого матеріалу повинні бути максимально направлені на застосування школярами прийомів навчальної роботи: порівнювати, зіставляти, працювати з картами різного змісту, робити розрахунки, аналізувати статистичний матеріал, складати описи і характеристики за планом, встановлювати залежності, робити висновки, знаходити вихід з поставленої проблемної ситуації і т.ін.

Узагальнення і систематизація знань повинні сприяти кращому запам'ятовуванню знань і їх підйому на новий рівень, усвідомленню практичної значущості географічного матеріалу, засвоєнню основних принципів і закономірностей географічних явищ. Основна задача цього етапу – приведення в систему засвоєних на уроці і вивчених раніше знань. Існують різні прийоми узагальнення і систематизації знань, серед них узагальнювальна бесіда, порівняння і зіставлення, складання систематизуючих таблиць і схем, формулювання висновків, відповідь на поставлене на початку пояснення нового матеріалу пізнавальне або проблемне питання і інше. Для узагальнення і систематизації виділяється небагато часу (3 – 5 хвилин).

Підсумок уроку (1 – 3 хвилини) - вчитель стисло повідомляє сам або питає у учнів, що нового засвоїли, якими знаннями, уміннями і навичками оволоділи, оцінює роботу окремих учнів, відзначає, як працював клас в цілому. Доцільно використовувати такі сучасні інтерактивні технології, стимулюючі школярів до вислову власної точки зору, як «Мікрофон», «Відкрита трибуна», «Незавершена пропозиція» та інші.

Домашнє завдання (1 – 2 хвилини) не обов'язково складає завершальну частину уроку. Давати домашнє завдання можна на початку або середині уроку у відповідності з логікою навчального процесу. Найчастіше домашні завдання є продовженням класної роботи. За рівнем труднощі вони повинні бути комплексними, за об'ємом (по нормах) – розраховані на 15 хвилин в 5 -7 класах і на 20 – 25 хвилин в

старших класах. До тих завдань, які відрізняються від класних, вчитель роз'яснює зміст, способи, прийоми виконання і оформлення завдань.

Домашні завдання можуть бути направлені на: засвоєння теоретичного матеріалу, формування або застосування умінь і навичок, узагальнення і систематизацію знань.

Домашнє завдання може бути:

- усним, письмовим або графічним;
- репродуктивним (прочитати і переказати параграф підручника, вирішити задачу за зразком, виконати завдання по інструкції і т.інше.), конструктивним (виділити головне, скласти план, таблицю, схему, порівняти об'єкти або явища, узагальнити і систематизувати матеріал, підготувати докази, виконати (але не скопіювати) малюнки, графіки, моделі, картосхеми и т.ін.), творчим (складання доповідей, повідомлень, задач, проектів, кросвордів, самостійні експерименти і т.ін.)

ДОДАТОК 4

Інструкція з підготовки і проведення програмної практичної роботи

- 1.Визначити зміст програмної практичної роботи.
- 2.Визначити цілі проведення практичної роботи (які знання, уміння, прийоми навчальної роботи формуються або удосконалюються).
- 3.Визначити, на якому уроці і в якій його частині проводиться практична робота.
- 4.Визначити форму виконання і фіксації практичного завдання (усна або письмова, у вигляді заповнення таблиці, контурної карти і інше).
- 5.Відібрати необхідні для виконання роботи навчально-методичні засоби (карти, підручники, учбові картини і т.ін.).
- 6.Сформулювати завдання для учнів.
- 7.Скласти інструкцію для учнів про порядок виконання роботи.
- 8.Скласти текст очікуваної відповіді.
- 9.Розробити еталон відповіді і критерії оцінки практичної роботи.

ДОДАТОК 5**Пам'ятка для складання календарно-тематичного плану:**

1. Керуючись програмою і підручником, виділити основні розділи і теми, які повинні бути засвоєні учнями при вивченні даного курсу.

2. Розподілити матеріал кожної теми на окремі уроки відповідно до кількості годин, виділених в програмі на вивчення даної теми, забезпечуючи логіку навчального процесу протягом вивчення всієї теми. При розподілі навчального матеріалу враховувати наявність резервних годин в програмі кожного курсу.

3. За допомогою програми визначити теми практичних робіт і провести методичну обробку їх матеріалу (розділити на логічні смислові частини і розподілити завдання практичної роботи на окремі уроки або виділити для її проведення окремих уроків).

4. Враховуючи дати початку і кінця семестрів навчання, канікул, навчальної практики, шкільний розклад, визначити дати проведення кожного уроку.

5. По кожному уроку продумати домашнє завдання для учнів.

ДОДАТОК 6**Схема розбору картини:**

1. Прочитати (дати) назву картині, з'ясувати, що на ній зображено.

2. З'ясувати зміст картини, якому явищу, об'єкту приділяється більше всього уваги, що зображено на передньому плані, справа, зліва, на дальньому плані і т.ін.

3. Показати на карті, де в межах планети або країни зустрічаються подібні ландшафти, географічні об'єкти або явища.

4. Визначити, в який час доби, року зображені об'єкти або явища на картині. Для визначення часу доби звернути увагу на колір неба, його безхмарність або характер хмар, довжину тіні.

5. Зупинити увагу на красі, величі, грізності, своєрідності географічних об'єктів та явищ, що зображаються.

6. Вказати, які саме рослини, тварини зображені на картині, і виділити переважаючі. З'ясувати причини переважання їх в тому або іншому природному середовищі.

7. Звернути увагу на господарську діяльність людини і зміну в зв'язку з цим природного середовища.

ДОДАТОК 7

Можливі теми інтегрованих уроків в курсі **«Загальна географія» 6 клас**

Теми навчальної програми	Форма організації навчання	Плановані результати навчання (знання)
Вступ. Практична робота №1 (на місцевості) Спостереження за погодою, висотою Сонця над обрієм, сезонними змінами стану рослинності й водойм	Комплексна екскурсія географія – біологія “Спостереження за погодою, висотою Сонця над обрієм, сезонними змінами стану рослинності”	Загальне уявлення про взаємодію всіх природних компонентів (живої і неживої природи), про сезонні явища в живій і неживій природі. Знання складу прийомів навчальної роботи зі спостереження елементів і явищ погоди за допомогою приладів і візуально, сезонних змін у стані рослинності
Розділ 1. Географічне пізнання Землі	Інтегрований урок географія – українська література “Як це було на початку світу”	Уявлення про розвиток знань щодо форми Землі, материка й океани, відображення їх на картах та в народній творчості.
Розділ 2. Земля на плані й на карті. Зображення місцевості на малюнку,	Інтегрований урок географія – математика – образотворче мистецтво “Зображення місцевості”.	Уявлення про розбіжності в зображенні місцевості на плані, карті, аерофотознімку, малюнку, знання про способи зображення об'єктів за допомогою умовних знаків.

аерофотознімку, знімку з космосу, плані.		Поняття про масштаб і його види. Знання про виражальні можливості лінії обрїю.
Розділ 3. Географічна оболонка та її складові. Літосфера. Мінерали і гірські породи, що складають земну кору.	Інтегрований урок географія – трудове навчання “Підземна скарбниця”	Загальні уявлення про походження основних типів гірських порід, їхні властивості Загальні уявлення про гірські породи своєї місцевості і їхнє використання.
Гідросфера. Рух води в океані	Інтегрований урок географія – образотворче мистецтво “Посланці Посейдону”	Уявлення та поняття про вітрові хвилі, припливи й відливи. Інформаційно: причини цих рухів.
Багатства вод Світового океану: біологічні, мінеральні, енергетичні.	Інтегрований урок географія – біологія “Підводна краса”	Уявлення та поняття про види ресурсів Світового океану, нерівномірний розподіл біологічних ресурсів в океані, способи вивчення Світового океану. Уявлення про основні ознаки будови й життєдіяльності водоростей.
Атмосфера. Атмосферний тиск. Вітер.	Інтегрований урок географія – музика “А, нумо, пісню заспівай, веселий вітер”	Уявлення про зв’язок: причина утворення вітру – різниця в атмосферному тиску. Інформаційно: уявлення про бриз, мусони.
Погода. Характеристика складових станів погоди.	Інтегрований урок географія – українська література “У природи немає поганої погоди”	Уявлення про зв’язок між елементами і явищами погоди, їхньою зміною залежно від висоти Сонця протягом доби. Елементарне уявлення про тип погоди. Прогнозування погоди.
Біосфера. Вплив людини на біосферу.	Інтегрований урок географія – російська література “Бережіть, люди, Землю, бережіть!”	Уявлення про цілісність біосфери, взаємозв’язок усіх природних компонентів. Уявлення про зміну навколишнього середовища під впливом діяльності людини.
Ґрунт – особливе природне тіло,	Інтегрований урок географія – біологія “Ґрудоочка Землі”	Поняття про ґрунт, типи ґрунтів. Уявлення про взаємозв’язок рослин із

його склад і утворення. Грунт і людина.		середовищем. Інформаційно: види добрив.
Вплив природи на життя й господарську діяльність населення своєї місцевості.	Інтегрований урок-екскурсія географія – російська література “Поетичні малюнки рідного краю”	Уявлення про те, як ознаки кожної природної оболонки виявляються в природі своєї місцевості

ДОДАТОК 8

Програма гуртка «Торкнися природи серцем».

Пояснювальна записка

Сучасний період розвитку суспільства зосереджує увагу педагогів на розв’язанні проблеми гуманізації освіти, яка неможлива без взаємодії освітнього та виховного середовища. Гуманізація освітнього процесу орієнтована на всебічний розвиток людини, формування цілісної системи знань про навколишній світ. Виходячи з цього, програма гуртка “Торкнися природи серцем” передбачає озброєння школярів знаннями про об’єкти та явища природи, формування гармонійних стосунків між дитиною і навколишнім середовищем. Вона ґрунтується на образному сприйнятті довкілля, орієнтує учнів на власне пізнання ними об’єктів та явищ навколишньої дійсності.

Особливість програми – це інтеграція способів пізнання. У пізнанні одного об’єкта учні застосовують науково-природничі, художні, емоційно-образні способи пізнання, що сприяє формуванню бази цілісних наочних уявлень про об’єкти та явища навколишньої дійсності, розширює межі пізнання. Програма являє собою інтеграцію таких предметів, як біологія, географія, література, трудове навчання, образотворче мистецтво, музика.

У процесі занять гуртка учні не стільки вивчають, скільки проживають природні об’єкти та явища у власній творчості. Програма гуртка націлена на розвиток свідомої активності учнів, спрямованої на пізнання, оцінку й творення наукових,

цілісних, наочних, діючих уявлень у різних видах пізнавальної діяльності. Рекомендована програма сприятиме розвитку творчих сил та здібностей учнів, формуватиме в них емоційно-ціннісне ставлення до природи, мистецтва, народної творчості.

Заняття в гуртку допоможуть активізувати пізнавальну діяльність учнів, виховувати любов до рідної землі, почуття дбайливого господаря, патріота своєї Батьківщини.

Орієнтовне планування тим програми гуртка

Назва розділів і тим їх зміст	Кількість годин
1. Вступне заняття “Давайте бачити красу”	1
<i>Розділ 1. Час вітати осінь</i>	
2. Ознаки осені в природі. Прояви сил природи в пейзажній ліриці українських поетів. Сенсорні художні деталі, які підкреслюють головні ознаки природних об’єктів і явищ.	1
3. Конкурс читців “Фантазії осені”.	1
4-5. Екскурсія “Осінь палітра”.	2
6. Творча робота. Складання сюжетної композиції з використанням природного матеріалу.	1
7. Практична робота на шкільній ділянці.	1
8. Творча робота. Складання осінніх букетів.	1
9. Творча робота. Створення рукописного журналу “Господиня осінь”.	1
10. Фольклорне свято “Сонцесяйна калита”.	1
<i>Розділ 2. “У білому вбранні замислилась земля”</i>	
11. Ознаки зими в природі. Зимової природа у творах художників. Аналіз і порівняння зимових пейзажів.	1
12. Творча робота. Малювання зимового пейзажу “Якого кольору зима?”	1
13. Відвідування художнього музею.	1

14. Творча робота. Виготовлення новорічної листівки з використанням природного матеріалу.	1
15. Творча робота. Виготовлення новорічної композиції “Збережемо живими ялини”.	1
16-17. Екскурсія “Завітаймо в гості до зими”.	2
18. Масляна. Обряди та звичаї. Людина – органічна частина Матері природи. <i>Розділ 3. “Іде весна запашина, квітами-перлами закосичена”</i>	1
19. Ознаки весни в природі. Єдність і взаємозалежність сил природи у творах народного мистецтва.	1
20. Народні обряди та звичаї пов’язані з природою. Уславлення весни. Розучування ігрових пісень, хороводів та веснянок.	1
21. Гра “Оранка звірами”, “Подольночка”.	1
22. Творча робота. Складання букетів “Весняна феєрія”.	1
23-24. Екскурсія “Іде Весна, блакитна панна”.	2
25. Практична робота на шкільній ділянці.	1
26. Творча робота. Створення книжки-розкладки “Весняні барви Луганської землі”.	1
<i>Розділ 4. “Літо, літечко, золоте ситечко”</i>	1
27. Ознаки літа в природі. Краса літньої природи у творах композиторів. Виразні засоби передачі краси літньої природи в музичних творах.	1
28. Музичний вечір “Чари матінки природи”.	1
29. Відвідування філармонії.	1
30-31. Екскурсія “Літо прийшло, фарби знайшло”.	2
32. Творча робота. Створення панно “Літня мозаїка”.	1
33. Практична робота на шкільній ділянці.	1
34. Підсумкове заняття. Завдання на літо.	1

**План випуску стінної газети кружка «Торкнися
природи серцем»**

Місяць випуску	Тема газети	Зміст газети
Вересень	Золота осінь	Осінні зміни в природі. Вірші, загадки, прислів'я, приказки про осінь. Осінні прикмети.
Жовтень	Осіній ярмарок	Осінні явища в житті рослин. Містечтво складання композицій із природного матеріалу. Заготівля і збереження овочів і фруктів.
Листопад	Добра справа	Підготовка природи до зими. Інформація про виготовлення годівниць, заготівлю корму для птахів.
Грудень	Зимові свята	Історія виникнення зимових свят і звичаїв, пов'язаних з їх святкуванням. Органічний взаємозв'язок людини і природи.
Січень	Зимушка-снігурушка	Зимові зміни в природі. Вірші, загадки, прислів'я, приказки про зиму. Зимові прикмети.
Лютий	Весняний вітер	Зустріч весни – символ єднання людини і природи. Обряди і свята, пов'язані з приходом весни. Весна у творах

Місяць випуску	Тема газети	Зміст газети
		письменників Луганщині.
Березень	Весна – червона краса	Весняні зміни в природі. Вірші, загадки, прислів'я, приказки про весну. Весняні прикмети.
Квітень	Місяць рік годує	Весняні явища в житті рослин. Місцецтво складання квіткових композицій. Весняні сезонні роботи людини. Практичні поради щодо посадки й догляду за рослинами.
Травень	Природи рясне квітування	Літні зміни в природі. Вірші, загадки, прислів'я, приказки про літо. Літні прикмети.

ДОДАТОК 10

Тиждень природно-географічних наук

Заходи, запропоновані учням п'ятих класів

День тижня	Назва заходу
1 день	Відкриття тижня. Ознайомлення з планом заходів. Вікторина “Рослини і тварини Червоної книги України”.
2 день	Інтелектуальна гра «Весела подорож». Конкурс кросвордів.
3 день	Конкурс виробів із непридатного матеріалу “Збережемо Землю у чистоті”.
4 день	День добрих сюрпризів. Виставка-дегустація “Чай – задоволення і ліки”.
5 день	Виставка стіннівок “Здорове харчування”

	Закриття тижня. Підведення підсумків конкурсів кросвордів, стіннівок, виробів із непридатного матеріалу.
--	--

Заходи, запропоновані учням шостих класів

День тижня	Назва заходу
1 день	Відкриття тижня. Ознайомлення з планом заходів. Усній журнал «Моя блакитна планета».
2 день	Інтелектуальна гра «Весела подорож». Конкурс кросвордів.
3 день	Робота довідкового бюро «Мені цікаво, чому?» Конкурс тематичних газет «Цей дивний світ».
4 день	Пізнавальний КВК «За годину навколо світу».
5 день	Конкурс виробів з природного матеріалу «Поклік джунглів». Закриття тижня. Підведення підсумків конкурсів кросвордів, тематичних газет, виробів із природного матеріалу.

Навчальне видання

ТРЕГУБЕНКО ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Методичні рекомендації до лабораторних занять
та самостійної роботи
для студентів
факультету природничих наук
денної форми навчання
спеціальності «Географія»

За редакцією автора

Комп'ютерний макет – Трегубенко О.М.

Здано до складання 29.06.2007 р. Підписано до друку 12.09.2007 р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Умов.друк.арк. 4,6. Наклад 50 прим.
Зам № 450

Видавництво ЛНПУ імені Тараса Шевченка
«Альма-матер»
вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. Тел./факс: (0642) 58-03-20